

ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΤΣΙΟΥ

«ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΘΗ ΤΟΥ ΑΜΑΡΤΩΛΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ»

1. Ο Επίσκοπος Βράτσας Σωφρόνιος (ο κατά κόσμον Στόικο Βλαντισλάβοφ) γεννήθηκε στην πόλη Κότελ το 1739 και πέθανε στο Βουκουρέστι το 1813. Το 1762 χειροτονήθηκε παπάς και 30 χρόνια ήταν δάσκαλος σε σχολείο της γενέτειράς του όπου δίδασκε γραφή και ανάγνωση χρησιμοποιώντας εκκλησιαστικά βιβλία σε αρχαία σλαβική και στη γλώσσα της ελληνικής εκκλησίας. Το 1794 χειροτονήθηκε επίσκοπος της Βράτσας και πήρε το όνομα με το οποίο είναι γνωστός στη Βουλγαρική γραμματολογία: ο Βράτσας Σωφρόνιος. Στα χρόνια της πολυτάραχης ζωής και δράσης του και στην προσπάθειά του να βοηθήσει τους συμπατριώτες του, υποτασόμενος κυρίως στη φωνή της συνείδησης και του χρέους, δεινοπάθησε όχι μόνο από τον Τούρκο δυνάστη, αλλά από τους Βουλγάρους κοτζαμπάσηδες (τσορμπατζήδες) και τον ανώτερο ελληνικό κλήρο. Το 1803 αναγκάστηκε να παρατήσει την πατρίδα του και να ακολουθήσει το δρόμο χιλιάδων συμπατριωτών του προς την εξεύρεση καλύτερης μοίρας. Έτσι εγκαταστάθηκε στο Βουκουρέστι όπου έγραψε και τα κυριότερα έργα του: μια συλλογή διδαχών με τον τίτλο «Κυριακοδρόμιον» (1806), με το οποίο εγκαινιάζει τη συγγραφή βιβλίου στην καθομιλούμενη βουλγάρικη γλώσσα της εποχής του, μια δεύτερη συλλογή με άρθρα πολιτικού χαρακτήρα με τον τίτλο «Θέατρον πολιτικόν» (1809). Στη Βουλγαρία ήταν ο πρώτος αντιγραφέας της «Ιστορίας Σλοβενοβουλγαρικής» (1762) του χιλιανδαρίτη ιερομόναχου Παΐσιου που την αντέγραψε δύο φορές -το 1765 και το 1781. Επίσης, όσο ζούσε στη Βουλγαρία σύνθεσε μια συλλογή με κείμενα εκκλησιαστικού περιεχομένου με τον τίτλο «Ωρολόγιον» (1768).

Το κυριότερο και το μοναδικό πρωτότυπο έργο του συγγραφέα είναι το κείμενο των τριάντα περίπου σελίδων με τον τίτλο «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» που έγραψε το 1805 στο Βουκουρέστι και πρωτοδημοσιεύτηκε το 1861, δηλαδή μερικά μόνο χρόνια πριν την απελευθέρωση της πατρίδας του από τον τουρκικό ζυγό. Ας σημειωθεί ότι την έκδοση αυτή πραγματοποίησε ο Γ.Σ. Ρακόφσκι (1821-1867), ο οποίος το 1841, στην Αθήνα, οργάνωσε μυστική εταιρία με στόχο την προετοιμασία αντι-

τουρκικής εξέγερσης στη Βουλγαρία και στην κατεχόμενη από τους Τούρκους Ελλάδα, στη συνέχεια ήταν επικεφαλής πολλών κινητοποιήσεων και εταιρειών στην Ελλάδα, τη Σερβία, τη Ρουμανία, καθώς και στην ίδια τη Βουλγαρία: το 1853 και 1854 συνένωσε χαιντούτους (κλέφτες), σχημάτισε ένοπλα τμήματα στα Βαλκάνια που πολέμησαν τον Τούρκο κατακτητή. Ο Γ. Ρακόφσκι θεωρείται ο Ρήγας Βελεστινλής της Βουλγαρίας. Επομένως, η πρώτη έκδοση του κύριου έργου του Σωφρόνιου συμπίπτει χρονολογικά με την άμεση προετοιμασία και παραπέρα - με την ίδια τη διεξαγωγή της εθνικοαπελευθερωτικής επανάστασης των Βουλγάρων, όταν στα 1878, με το τέλος του Ρωσοτουρκικού πολέμου, δημιουργείται το πρώτο στους μεταβυζαντινούς χρόνους αυτόνομο βουλγαρικό πριγκηπάτο. Μια σελίδα από τα τελευταία χρόνια του βίου του φέρνει τον επίσκοπο Βράτσας πολύ κοντά προς τις συνθήκες, κατά τις οποίες απελευθερώνεται η Βουλγαρία: στα χρόνια του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1806-1812) ο Σωφρόνιος διεξάγει συνομιλίες με τη ρωσική στρατιωτική διοίκηση, γράφει προκηρύξεις όπου καλεί τους συμπατριώτες του να ξεσηκωθούν και να σταθούν στο πλευρό των Ρώσων που επιδίωκαν την εκδίωξη των Τούρκων από τα Βαλκάνια. Ακριβώς μια παρόμοια συγκυρία -συνδυασμός ρωσοτουρκικού πολέμου και εθνικής εξέγερσης- οδήγησε τη Βουλγαρία στην απελευθέρωσή της από το μακραίωνα τουρκικό ζυγό.

2. Ο «Βίος και τα πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» εντάσσεται στο γενικότερο γραμματολογικό κλίμα της εποχής, ενώ η εμφάνιση και η λειτουργία του -κοινωνική, ηθική και καλλιτεχνική- προετοιμάζεται από την πορεία του είδους μέσα στη νεότερη παράδοση: στον 17ο αιώνα (το 1662) ο Γάλλος Λαροσφουκώ (LaRochehoucauld, 1617-1680) γράφει τα Απομνημονεύματα (Memoires), ενώ ο Ρώσος αιρετικός Αββακούμ στα 1672-75 γράφει το «Συναξάρι του πρωτοπαπά Αββακούμ» («zitiije protopora avvakuma»).

Βρίσκουμε μια μεγάλη συγγένεια στον τρόπο γραφής ανάμεσα στο Βίο του Σωφρόνιου και σε πεζογραφικά κείμενα της νέας ελληνικής λογοτεχνίας, όπως είναι το «Χρονικό των Σερρών» του Παπασυναδινού (περ. 1645), τη «Διήγηση για το ρεμπελιό» των ποπολάρων...» του Άντζολου Σουμάκη (περ. 1648), την «Ιστορία Γαλαξιδίου ...» του ιερομόναχου Ευθύμιου (1703), την «Απολογία» του Ιώσηπου Μοισιόδακα (1780) και πολλά άλλα των δύο έως πέντε σελίδων που γράφτηκαν κατά τον 17ο και 18ο αιώνα από επώνυμους και ανώνυμους συγγραφείς. Τα Απομνημονεύματα του στρατηγού Μακρουγιάννη συνεχίζουν την ίδια περίπου παράδοση, ανεβάζοντάς την σε υψηλά επίπεδα καλλιτεχνικής πεζογραφίας. Ποια τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά των παραπάνω κειμένων και σε πρώτη, ίσως, σειρά των σχετικά μεγαλύτερων σε σελίδες;

Σε επίπεδο περιεχομένου έχουμε μια σαφή προτίμηση στην περιγραφή παθών των ιστορικών ή των λογοτεχνικών προσώπων, περιγραφή καταστροφών και θανάτων. Ο Παπασυναδινός, για παράδειγμα, σε σαράντα έξι σελίδες καταγράφει πενήντα έναν θανάτους. Όλους σχεδόν τους πεζογράφους ενδιαφέρει όχι τόσο η ιστορία, όσο η διάσωση και η απόδοση της κοινής λαϊκής αντίληψης, της παράδοσης και της φήμης για την ιστορία που λειτουργεί όχι ως στατική μνήμη, αλλά ως δυναμική ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός της με την έννοια της ικανοποίησης αναγκών της τρέχουσας ιστορικής στιγμής. Όταν το κείμενο δεν αποτελεί έκφραση κάποιας συγκεκριμένης λύπης ή περιπέτειας του συγγραφέα-αφηγητή, τα έργα συνήθως παίρνουν τη μορφή του χρονικού ή των απομνημονευμάτων και της αυτοβιογραφίας, όπου ως δράντα πρόσωπα συμμετέχουν και οι ίδιοι οι πεζογράφοι. Βασικά ακολουθείται η χρονολογική σειρά έκθεσης γεγονότων, η περιγραφή είναι συνοπτική με εξαίρεση τις ένθετες ιστορίες, οι οποίες αποτελούν το ένα πέμπτο, περίπου, των σελίδων του κάθε έργου χωριστά.

Τα κείμενα συνήθως γράφονται όταν έχει τελειώσει η προσωπική δράση και τα περιγραφόμενα αποτελούν ιστορία, αν και συχνά πρόσφατη, όταν η δημιουργική επινόηση και η φαντασία συμπληρώνουν τα κενά της μνήμης με στόχο την καλύτερη και αποτελεσματικότερη επεξεργασία του θέματος, την προώθηση του ειδικού μηνύματος. Οι συγγραφείς δεν αρκούνται στην απλή εξιστόρηση, αλλά τη συνδυάζουν με το συνεχή σχολιασμό προσώπων και γεγονότων.

Η επιλογή των τρόπων και μέσων έκφρασης υποτάσσεται στην ανάγκη αναβάθμισης της αναγνωσιμότητας των κειμένων, πράγμα που το πετυχαίνουν με ποικίλους τρόπους όπως είναι: η προτίμηση των διηγήσεων για παράξενα, ασυνήθιστα και εξαισία συμβάντα· η παραστατική περιγραφή με αναφορές στις ιδιαιτερότητες προσώπων, γεγονότων, τοπίων· η προσπάθεια για στοιχειώδες στήσιμο ανθρώπινων χαρακτήρων όπου συνδυάζεται η παρουσίαση εξωτερικής εμφάνισης και εσωτερικού κόσμου των ατόμων. Ίσως να βρισκόμαστε στα πρώτα δειλά κι ανολοκλήρωτα ακόμα βήματα προς την εμφάνιση μιας κάποιας μορφής λογοτεχνικής ηθογραφίας και ψυχογραφίας. Σε μερικά από τα παραπάνω έργα ξεχωρίζουμε μια ειδική οργάνωση υλικών και τρόπων για την ανάπτυξη μιας λίγο πολύ σταθερής πλοκής και συνολικής αρχιτεκτονικής κατασκευής όπου σχεδόν τα πάντα φορτίζονται με στοιχεία ποιητικής τέχνης. Οι αφηγητές και τα λογοτεχνικά πρόσωπα μιλούν με πάθος, με ζωντάνια, με παραστατικές εικόνες και συμβολισμούς σε στιγμές ψυχικής αναστάτωσης : οι άνθρωποι που αδικήθηκαν και πάσχουν μετατρέπουν την περιπέτεια σε μαχητικό λόγο, με τη δύναμη του οποίου προσπαθούν να απολογηθούν, δη-

λαδή να υπερασπίσουν τον εαυτό τους και να αποκαταστήσουν την καταστρατηγημένη (σύμφωνα με τη βεβαιότητά τους) αλήθεια.

Σε τελική ανάλυση τα κείμενα δεν είναι μόνο χρονογραφία, ενώ οι ένθετες αφηγήσεις είναι μόνο λογοτεχνική πεζογραφία. Πάμπολλα πρόσωπα και γεγονότα σαράντα τεσσάρων χρόνων ο Παπασυναδινός τα αναγκάζει να χωρέσουν σε σαράντα έξι σελίδες, ενώ στις προσωπικές του περιπέτειες και στους κατατρεγμούς ενός μόνον έτους αφιερώνει πεντέμισι σελίδες.

3. Στην περίπτωση του επίσκοπου Βράτσας και συγκεκριμένα με το έργο του «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» έχουμε μια υπέροχη βάση του χρονικού προς την κατεύθυνση της αυτοβιογραφικής μυθιστορίας και των χρονικογραφικών-καλλιτεχνικών απομνημονευμάτων. Στη διαμόρφωση αυτού του είδους ο Σωφρόνιος αφήνει πίσω τον 17ο και 18ο αιώνα, ενώ στη συνέχεια όχι απλώς και μόνο «πολιτογραφεί» το κείμενό του στη λογοτεχνία του 19ου αιώνα, αλλά προμηνύει την άνθιση των περισσότερο καθαρά λογοτεχνικών απομνημονευμάτων (του τύπου Μακρογιάννη) στις βαλκανικές λογοτεχνίες. Η ωριμότητα του είδους αυτού του γραπτού και προφορικού (με την έννοια της υπαγόρευσης σε καταγραφέα) λόγου συμπίπτει με την ωριμότητα του κάθε βαλκανικού έθνους χωριστά (ή σε συνάρτηση με τα όσα διαδραματίζονται σε τούτο το γεωγραφικό χώρο) που σε τελική ανάλυση συντελείται κατά τη διάρκεια των επαναστατικών εξεγέρσεων και των μετέπειτα χρόνων. Με τη διαφορά που κι όταν ακόμα οι εξεγέρσεις αυτές καταλήγουν στην απόκτηση της εθνικής εστίας, η εστία αυτή ούτε πανεθνική είναι (δεν καλύπτει το σύνολο του εθνικού εδάφους), ούτε η αναμενόμενη με την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης όπως την φαντάστηκαν οι πρωτεργάτες και οι πραγματικοί ηγέτες αυτής της αλλαγής. Από τους κύκλους των τελευταίων βγήκαν τα καλύτερα απομνημονεύματα από την άποψη όχι μόνο των ιδεών, αλλά και των τρόπων οργάνωσης των υλικών τους, των μέσων λογοτεχνικής έκφρασης. Η απογοήτευση από τα αποτελέσματα των επαναστατικών διεργασιών, από την επικράτηση στην πολιτική ζωή εκείνων των κύκλων που λιγότερο απ' όλους (ή και καθόλου δεν) συμμετείχαν στα πεδία των μαχών, όπου και κερδήθηκε η νίκη, μαζί με την πικρία και τη θέληση της συνέχισης της επαναστατικής διαδικασίας, αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη, η οποία τροφοδότησε με αγωνιστικό πάθος και καλλιτεχνική παραστατικότητα το λόγο τους που στοχεύει στην αποκατάσταση της δικής τους αλήθειας και στην προτροπή για προώθηση εκείνων των στόχων που θά 'βγαζαν την κάθε χώρα από το βούρκο της οπισθοδρόμησης ή, έστω, της στασιμότητας. Ενδεικτικός από την άποψη αυτή για τα ελληνικά πράγματα είναι ο λόγος που αρθρώνει ο Μακρογιάννης, ο Κολλοκοτρώνης και άλλοι στρατιωτικοί παράγοντες του 1821.

4. Ο 18ος αιώνας καλλιέργησε και προώθησε το είδος των απομνημονευμάτων, της αυτοβιογραφίας και της εξομολόγησης με περισσότερο ζήλο και με μεγαλύτερη επιτυχία. Αναφέρω ενδεικτικά τα «Απομνημονεύματα» (*memoires 1694-1723*) του Γάλλου συγγραφέα και πολιτικού παράγοντα Λουί ντε Ρουβρουά Σαιν-Σιμόν (*Saint-Simon*), την «Εξομολόγηση» (*Les Confessions 1766-69*, εκδίδεται το 1782-89) του Γάλλου φιλόσοφου και συγγραφέα Ζαν Ζακ Ρουσό. Στην Ελλάδα κατά την ίδια εποχή έγραψε «Απομνημονεύματα» ο Αθανάσιος Κομνηνός Υψηλάντης το 1749, ενώ ο Ιώσηπος Μοισιόδακας το 1780 δημοσίευσε την «Απολογία» του - το έργο που είναι μάλλον πιο κοντά προς το είδος και τους στόχους του «Βίου και των παθών του αμαρτωλού Σωφρόνιου». Εδώ, ίσως, θά' πρεπε να θυμίσουμε και τις πάμπολλες εκδόσεις στον 18ο αιώνα βιογραφιών, έργων ιστορικών, ιστοριογραφικών και χρονικών που μαζί με την προηγούμενη σειρά βιβλίων -απομνημονευτικών και αυτοβιογραφικών- δίνουν μια ολόπλευρη και αντιπροσωπευτική εικόνα των ιστορικών -διεθνικών, εθνικών και κοινωνικών- ανακατατάξεων με την προφανή έμφαση στη δραστηριότητα και την κινητικότητα άλλοτε της ομάδας, του έθνους, και άλλοτε του ξεχωριστού ατόμου μέσα σε κάποιο σύνολο, ή ακόμα τις διακυμάνσεις μέσα στον ίδιο τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου.

5. Με τα απομνημονεύματα και τις αυτοβιογραφίες προωθείται εκείνη η μορφή του γραπτού λόγου όπου συγγραφέας και αφηγητής είναι βασικά το ίδιο πρόσωπο που εξιστορεί κάποια γεγονότα του παρελθόντος, στα οποία άμεσα ή έμμεσα συμμετείχε. Η αφήγηση συνήθως γίνεται από πρώτο πρόσωπο, ακολουθεί χρονολογική σειρά, ενώ σχεδόν απουσιάζει το στοιχείο της επινόησης.

Ο απομνημονευματογράφος αφηγείται γι' αυτά που είδε ο ίδιος, που δοκίμασε και του προκάλεσαν ετούτη ή την άλλη εντύπωση. Στο κέντρο της αφήγησης βρίσκεται πάντα ο συγγραφέας και η οπτική του γωνία γι' αυτά που εξιστορεί. Από αυτήν την άποψη ο απομνημονευματογράφος δεν μπορεί να αποφύγει το μεγαλύτερο ή μικρότερο υποκειμενισμό κι έτσι οι πληροφορίες του είναι και ελλιπείς, αλλά και μονόπλευρες. Δίνει όμως κάτι περισσότερο και, ίσως, πιο σημαντικό: μια ζωντανή και άμεση έκφραση της προσωπικότητας του συγγραφέα, της πορείας του μέσα στο χώρο και στο χρόνο, πράγμα που σε τελική ανάλυση αποτελεί σημαντική μαρτυρία και πιστοποίηση της εποχής. Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα όλων των απομνημονευμάτων θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τη φροντίδα για παράθεση γεγονότων που τελικά αυτά κυριαρχούν στο έργο, την αμεσότητα των προσωπικών μαρτυριών.

Στο «Βίο και τα πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» υπερισχύει το στοιχείο της εξομολόγησης και μόνον αρκετά έμμεσα προωθείται η νο-

θεσία. Την εποχή που ο Βούλγαρος συγγραφέας ζει κι αργότερα συνθέτει το έργο αυτό, το κατεξοχήν λογοτεχνικό, στις βαλκανικές λογοτεχνίες κυριαρχεί η αισθησιοκρατία και ο επαναστατικός κλασικισμός, ενώ ο ρομαντισμός κάνει τα πρώτα του βήματα. Η αισθησιοκρατία με την καλλιέργεια του ενδιαφέροντος για τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, της αυτοπαράτηρησης και του αυτοέλεγχου, της σε πρώτο πρόσωπο αφήγησης εννοεί την εμφάνιση απομνημονευματικών και αυτοβιογραφικών έργων.

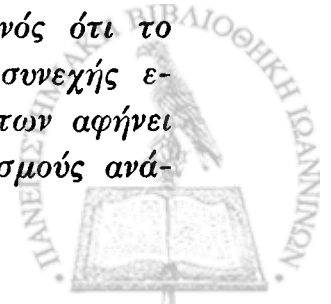
6. Ο «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» δεν διαιρείται σε μέρη, κεφάλαια και υποκεφάλαια: η αφήγηση αρχίζει από την πρώτη σελίδα και τελειώνει στην τελευταία χωρίς διακοπές, όπως μια ιστορία ή ένα παραμύθι της μιάμισης περίπου ώρας. Είναι του ίδιου όγκου (σε σελίδες) όπως και η «Ιστορία Γαλαξιδίου...» του ιερομόναχου Ευθύμιου που κι αυτή δε χωρίζεται σε μέρη και κεφάλαια. Οι δύο συγγραφείς πιθανότατα ήθελαν να υπογραμμίσουν μ' αυτό τον τρόπο το ενιαίο και το αδιαίρετο γραφής και ανάγνωσης-ακρόασης.

Οι σελίδες των απομνημονευμάτων του Σωφρόνιου αντιστοιχούν σε τρεις μεγάλες περιόδους της ζωής του: από την πρώτη έως την τρίτη σελίδα ο συγγραφέας αφηγείται το κοσμικό μέρος του βίου του, ενώ οι υπόλοιπες είκοσι τρεις περίπου σελίδες είναι αφιερωμένες στον κληρικό του βίου: γύρω στις δέκα σελίδες -στη ζωή του παπά και οι τελευταίες δεκατρείς -στη ζωή και τη δράση του επίσκοπου Βράτσας και στο πέρασμά του στο Βουκουρέστι. Από την τέταρτη σελίδα και μετά κοσμική και κληρική ζωή συνενώνονται και αποτελούν μια νέα οργανική ενότητα, όταν είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς την προσωπική από την εκκλησιαστική και την κοινωνική ζωή που συνδέεται με τα σημαντικότερα πρόσωπα και γεγονότα της βουλγαρικής ιστορίας κατά το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα: με εξεγέρσεις, με αποστασίες, με μετακινήσεις μεγάλων στρατιωτικών μονάδων, με συγκρούσεις, με καταστροφές, με πολέμους εθνών και αυτοκρατοριών. Το ίδιο μεγάλο και ο χώρος μέσα στον οποίο κινείται ο απομνημονευματογράφος: Βουλγαρία - Κωνσταντινούπολη-Αγιο Όρος-Βουλγαρία-Βλαχία. Τα πιο δυνατά (από την άποψη της καλλιτεχνικής πεζογραφίας) κομμάτια του έργου είναι εκείνα όπου ο επίσκοπος Σωφρόνιος περιγράφει κάποιες σημαντικές λεπτομέρειες που ζωντανεύουν αρκετά παραστατικά σκηνές και επεισόδια από την πολυτάραχη ζωή του. Γενική είναι η τάση του να επικεντρώνει την προσοχή του αναγνώστη-ακροατή μόνο στα κύρια συμβάντα και να αποφεύγει συστηματικά όσα θεωρούσε δευτερεύοντα ή και ασήμαντα. Κατ' αυτόν τον τρόπο πετυχαίνει τη συνεχή ανάπτυξη της κεντρικής ιδέας, του κεντρικού νοήματος της αφήγησης - της ενιαίας ροής των αποφασιστικών γεγονότων που περιγράφονται με κλασική λιτότητα, με σαφήνεια και συναρπαστικότητα.

η όποια λεπτομέρεια που συναντούμε, δεν αποσπά την προσοχή και δεν αποπροσανατολίζει τον αναγνώστη. Εξάλλου τα όποια γεγονότα του «Βίου και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» είναι αφεαυτά σημαντικά και κεντρίζουν συνεχώς την αγωνία και την αναμονή της συνέχειας. Έτσι στην πρώτη κιόλας σελίδα «χώρεσαν» τέσσερεις θάνατοι, η αναφορά στην κακιά μητριά του, οι πρώτες σπουδές, η ζωή του ως το 17ο έτος της ηλικίας του, καθώς και η αρχή της συμπαθητικής ιστοριούλας του για το πρώτο του ταξίδι με τις περιπέτειες ενός επαρχιώτη στη μεγαλούπολη της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Κατά την αφήγηση των γεγονότων -συνήθως γνωστών από την ιστορία- ο συγγραφέας δεν θεωρεί απαραίτητο να δηλώσει και τις ακριβείς ημερομηνίες τους. Έτσι, στις τριάντα σελίδες των απομνημονευμάτων συναντούμε μόνο τις παρακάτω χρονολογικές ενδείξεις: 1750, 1768, 1775, 1796, 1797, 1998, 1799, 1800· επομένως όσο πιο κοντά βρίσκεται ο Σωφρόνιος στη μέρα γραφής του έργου του, τόσο περισσότερες είναι οι λεπτομέρειες και οι κατά χρόνο αφηγήσεις γεγονότων και προσώπων. Όπως το θέλει και ο τίτλος του βιβλίου, ο Σωφρόνιος περιγράφει κυρίως τα πάθη του, τα λυπητερά, τα δραματικά και τα περιπετειώδη επεισόδια του βίου του.

Στο κείμενό του ο Σωφρόνιος δείχνει κάποια ιδιαίτερη προτίμηση στην παρατακτική σύνταξη, η οποία απορρέει τόσο από την ίδια τη φύση του απομνημονευματικού είδους, όσο και από τη ζωντανή δημοτική (του παραμυθιού) και λόγια (του βιβλικού και συναξαριακού λόγου) παράδοση που μάλλον συνειδητά και κατά γόνιμο τρόπο χρησιμοποιεί ο συγγραφέας. Κάτι ανάλογο θα μπορούσαμε να πούμε και για τον ιερομόναχο Ευθύμιο. Που και που απομονώνουμε κάποιες ιστορίες που είναι περισσότερο αναπτυγμένες απ'όσο άλλα γεγονότα και επεισόδια, όπως η ιστορία-αφήγηση της μιάμισης σελίδας για το πρώτο ταξίδι του Σωφρόνιου στην Κωνσταντινούπολη. Συχνά οι τέτοιου είδους ιστοριούλες αποτελούν το «προζύμι», το οποίο δεκαετίες αργότερα θα διαμορφώσει το διήγημα ως ξεχωριστό λογοτεχνικό είδος της καλλιτεχνικής πεζογραφίας. Αυτές οι ιστορίες της μισής σελίδας (ή και μεγαλύτερου όγκου) είναι συνήθως οι πιο ολοκληρωμένες εννοιολογικά και οι πιο δουλεμένες από καλλιτεχνική άποψη. Σε σχέση πάλι με την «Ιστορία Γαλαξιδίου...», από τον «Βίο και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου», λείπει παντελώς το φανταστικό και το μεταφυσικό στοιχείο, αφού, τελικά, πρόκειται για δύο διαφορετικά είδη του καλλιτεχνικού λόγου. Δεν είναι καθόλου αμελητέο το γεγονός ότι το Βούλγαρο συγγραφέα δεν τον βαρύνει κάποια μακραίωνη και συνεχής εθνική παράδοση, ενώ γενικότερα το είδος των απομνημονευμάτων αφήνει πολλά περιθώρια για ελεύθερες κινήσεις, μετακινήσεις και χειρισμούς ανάλογα με το υλικό και τους τρόπους παρουσίασής του.

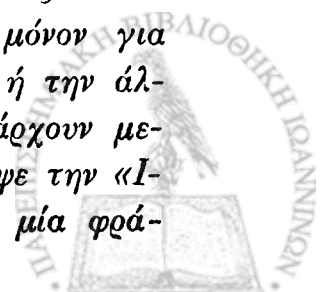

Μέσα από την απλή, την καθ'όλα ρεαλιστική περιγραφή του βίου του και χωρίς καμιά προσπάθεια επιτήδευσης του λόγου του, ο Σωφρόνιος αναπαριστά τη ζωή του μέσου και του απλού Βούλγαρου της εποχής του που το ίδιο δοκιμαζόταν και από τη μεριά του Τούρκου δυνάστη αλλά και από τους κοτσαμπάσηδες (τσορμπατσήδες) ομόεθνούς του. Ενώ ο Βούλγαρος ιερέας έπρεπε να αντιμετωπίσει επιπρόσθετα την καταπίεση των παραγόντων της ανώτερης και ανώτατης εκκλησιαστικής ιεραρχίας που ήταν αποκλειστικά ελληνικής προέλευσης.

Κατά τις προτιμήσεις του 17ου και 18ου αιώνα στο «Βίο και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» συναντούμε μια συνειδητή τάση αποηρωικοποίησης του αφηγητή και μάλιστα πολύ συχνά -μια συνεχώς αυτοελεγχόμενη, επικριτική στάση προς αρκετές πράξεις, σκέψεις και συναισθήματά του. Σ' αυτόν τον τομέα πρέπει να υπογραμμίσουμε την καθοριστική επίδραση της συναξαριακής παράδοσης, την οποία ήξερε και δέχθηκε ανεπιφύλαχτα ο Βούλγαρος ιερωμένος.

7. Τα απομνημονεύματά του ο Σωφρόνιος τα έγραψε σε μια γλώσσα (κατά το «απλούν ύφος» του Ιώσηπου Μοισιόδακα) συνδυάζοντας στοιχεία αρχαιοβουλγαρικής και της ζωντανής γλώσσας του καιρού του, στην οποία, όμως, κατά κανόνα υπερετερούσαν τα πρώτα, τόσο σε επίπεδο μορφολογίας όσο και σ' εκείνο της σύνταξης. Αυτό όμως που δεν κατόρθωσε να πετύχει ο Μοισιόδακας στο έργο του, το πετυχαίνει ο Σωφρόνιος στην ίδια τη συγγραφική του πορεία: Ένα μόνο χρόνο αργότερα δημοσιεύει το «Κυριακοδρόμιον», ανοίγοντας καινούριους δρόμους για το βουλγαρικό γραπτό λόγο: το «Κυριακοδρόμιον» που αποτελεί συλλογή διδαχών' παρμένων από ελληνικές και σλαβικές πηγές, είναι το πρώτο δημοσιευμένο βιβλίο στη νεότερη Βουλγαρία και το πρώτο που είναι γραμμένο στη σύγχρονη βουλγαρική γλώσσα. Πιθανόν να χρησιμοποίησε σ' αυτό παλιότερες διδαχές που τις έκανε μετά τη θεία λειτουργία και, μάλιστα, αυτός πρώτος τις σύνθεσε στη ζωντανή γλώσσα των Βουλγάρων, επαναλαμβάνοντας εν μέρει, στο έδαφος της πατρίδας του την παράδοση του Κοσμά Αιτωλού ή και παλιότερων Ελλήνων ιερωμένων στα τέλη του 17ου και τις αρχές του 18ου αιώνα. Έτσι ο επίσκοπος Βράτσας Σωφρόνιος ανεβάζει τον προφορικό λόγο σε επίπεδο πανεθνικού εργαλείου επικοινωνίας, παιδείας και λογοτεχνικής έκφρασης. Στο «Κυριακοδρόμιον» ο προφορικός λόγος εξελίσσεται σε γραπτό λόγο του βουλγαρικού έθνους.

8. Σημειώσαμε ότι ο απομνημονευματογράφος αφηγείται μόνον για αυτά που είδε, που ο ίδιος δοκίμασε και του προκάλεσαν ετούτη ή την άλλη εντύπωση. Η άποψη δεν είναι και τόσο απόλυτη, γιατί υπάρχουν μερικές «ελλείψεις». Αίφνης: α) ο Σωφρόνιος δύο φορές αντέγραψε την «Ιστορία σλοβενοβουλγαρική»: Ποιος ο λόγος που δεν άφησε ούτε μία φρά-

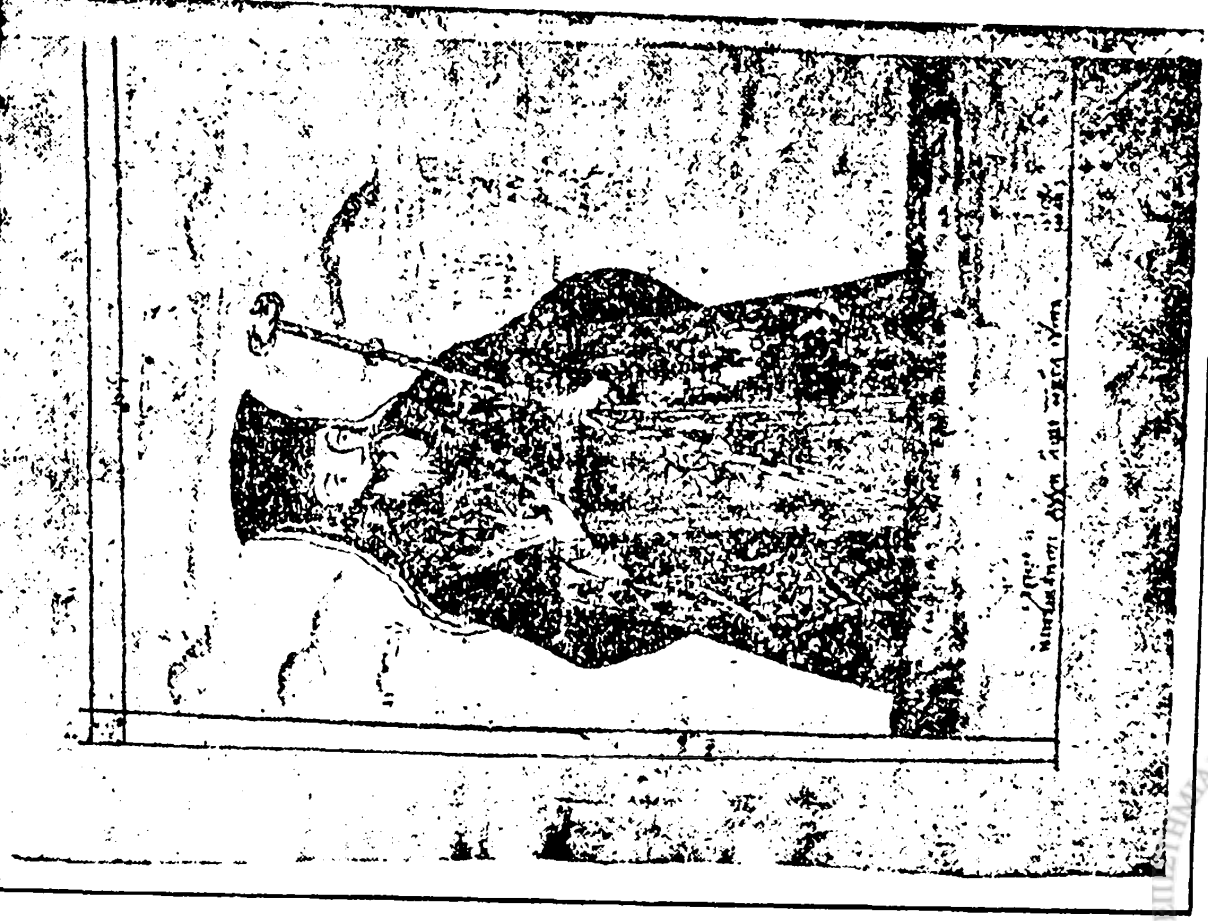
ση γι' αυτό στο «συναξάρι» του; Δύσκολο να πιστέψει κανείς πως η Ιστορία του Παΐσιου και η ίδια η προσωπικότητα του ιερομόναχου δεν «είχαν μπει» στη ζωή του Σωφρόνιου, ότι οι ιδέες και τα εθνικά αισθήματα εκείνου δεν είχαν γίνει και δικά του.

β) Το 1789, όταν πραγματοποιείται στη Γαλλία η μεγάλη αστική επανάσταση, ο Σωφρόνιος είναι πενήντα χρονών και κάπου είκοσι εφτά χρόνια δίδασκε σε σχολείο του Κότελ. Ούτε αυτό το γεγονός, που αναστάτωσε όλην την Ευρώπη και γέννησε τόσες ελπίδες στους σκλαβωμένους λαούς της Βαλκανικής Χερσονήσου, δεν βρήκε κάποια θέση σε μια σελίδα του κύριου και μοναδικά πρωτότυπου έργου του.

γ) Σε άμεση συνάρτηση με το παραπάνω: πέντε χρόνια πριν αρχίσει την αυτοβιογραφία του ο Σωφρόνιος, στο Βελιγράδι είχε στραγγαλιστεί ο Ρήγας Βελεστινλής: να ήταν, άραγε, μια περίοδος καταστολής (ή και απλώς αναστολής) εκείνων των ιδεών και των επαναστατικών στόχων ή μήπως για το περιβάλλον του επίσκοπου δεν σήμαιναν και πολλά όλ' αυτά, ιδιαίτερα σε χρόνια όταν ο ανώτερος και ανώτατος ελληνικός κλήρος είχε αποφρίσει τον ποιητή και τις ιδέες του επαναστάτη Ρήγα και γι' αυτόν το λόγο δεν αναφέρεται καν στο γεγονός ως κάτι το ελπιδοφόρο για την απελευθέρωση των βαλκανικών λαών;

δ) Λείπει, τέλος, η άμεση, η απερίφραστη και κατηγορηματική δήλωση της εθνικής ταυτότητας, η ανοιχτή προπαγάνδισή και η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης των Βουλγάρων στο «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου». Και μάλιστα η απουσία αυτή γίνεται πιο αισθητή, αν λάβουμε υπόψη μας την ύπαρξη και την πλατιά κυκλοφορία της «Ιστορίας σλοβενοβουλγαρικής» του ιερομόναχου Παΐσιου που είχε γνωρίσει εφτά αντιγραφές (οι δύο είχαν γίνει από τον ίδιο το Σωφρόνιο). Φυσικά, η παράδοση της βουλγαρικής γλώσσας σε σχολείο της χώρας του τριάντα ολόκληρα χρόνια, οι εκκλησιαστικές διδαχές στην μητρική του γλώσσα και η εγκαινίαση βουλγαρικών εκδόσεων (στο Βουκουρέστι) προωθούσαν ιδέες του διαφωτισμού στο βουλγαρικό έθνος. Σε σχέση όμως με τον ιερομόναχο Παΐσιο ο επίσκοπος Σωφρόνιος υστερεί τόσο στο πάθος όσο και στις μορφές διάδοσης ιδεών της εθνικής ιδιαιτερότητας των συμπατριωτών του.

Αντιπροσωπογραφία του Σωφρόνιου Βαάστου (Ακουαρέλα σε χειρόγραφο έργων του, γύρω στο 1804, που βρίσκεται στο Λένινγκραντ)
 Δεξιά: Η πρώτη σελίδα από το χειρόγραφο του «Βίος και και πάθη του αματωλού Σωφρόνιου».

13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

II.

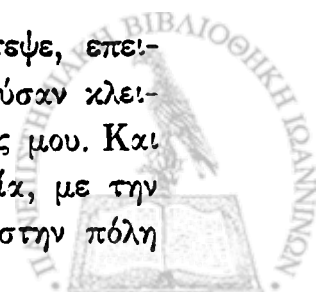
«ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΘΗ ΤΟΥ ΑΜΑΡΤΩΛΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ»

Εγώ, ο αμαρτωλός εις κόσμον, γεννήθηκα στο χωριό Κότελ από τον πατέρα [που τον έλεγαν] Βλαντισλάφ και τη μητέρα [που την έλεγαν] Μαρία. Και μου δώσανε αρχικά το όνομα Στόϊκο. Κι όταν έγινα τριώ χρονώ, η μητέρα μου αποδήμησε εις Κύριον, κι ο πατέρας μου πήρε άλλη γυναίκα, που ήταν κακιά και ζηλόφθονη. Και απόχτησε με κείνη παιδί αρσενικού γένους, κι εκείνη μόνο το δικό της παιδί φρόντιζε, ενώ εμένα όλο με απωθούσε. Κι όταν έγινε εννιά χρονώ μ' έστειλαν να μάθω γράμματα, γιατί ως τότε δεν είχα τη δυνατότητα να πάω σχολείο, επειδή τον περισσότερο καιρό ήμουν άρρωστος κι εξαντλημένος. Όταν όμως άρχισα να πηγαίνω σχολείο, ήμουν αρκετά επιμελής, είχα οξύ πνεύμα και σύντομα έμαθα απλή ανάγνωση. Κι επειδή στη Βουλγαρία ως και τις μέρες μας ακόμα δεν υπάρχουν φιλοσοφικές σπουδές στη σλαβική γλώσσα, τις άρχισα στην ελληνική γλώσσα κι έμαθα το Οκτώηχι. Είχα αρχίσει το Ψαλτήρι, όταν έφτασε η είδηση ότι πέθανε κι ο πατέρας μου στην Κωνσταντινούπολη από τη χολέρα του 1750. Έμεινα, λοιπόν, χωρίς πατέρα και χωρίς μητέρα. Ήμουνά τότε έντεκα χρονώ. Και τότε με πήρε ο θείος μου, ο αδερφός του πατέρα, στη θέση γιου, γιατί δεν είχε παιδιά, και μ' έστειλε να μάθω τέχνη. Κι όταν έγινα δεκαεφτά χρονώ, πέθανε και ο θείος μου και η θεία μου, ο ένας πίσω από τον άλλο. Ο θείος μου πέθανε κι αυτός στην Κωνσταντινούπολη, γιατί και οι δυο τους (πατέρας και θείος.-Γ.Μ.) ήταν ζωέμποροι. Οι πιστωτές και οι συνεργάτες του με εξανάγκασαν ως γιο του μακαρίτη να πάω κι εγώ στην Κωνσταντινούπολη για να μαζέψω τα λεφτά από τους χασάπηδες κατά το συνήθειο των ζωεμπόρων. Κι επειδή οι χασάπηδες ήταν σκορπισμένοι σ' ολόκληρη την Κωνσταντινούπολη και στην απέναντι μεριά της Ανατολίας, μια μέρα, με έναν από τους συντρόφους του θείου μου, θελήσαμε να περάσουμε αντίπερα. Κατεβήκαμε, λοιπόν, στο λιμάνι για να πάρουμε βάρκα. Κοντά στα βασιλικά ανάκτορα είδαμε βάρκες. Σαν απλοϊκοί άνθρωποι που ήμασταν κι επειδή βρισκόμασταν όχι και τόσο μακριά από το Σκούταρι, θελήσαμε με μια απ' αυτές τις βάρκες να περάσουμε στο Σκούταρι. Κι όταν τις πλησιάσαμε, τι να δούμε - κάπου πιο κει είχε μαζευτεί πολύς κόσμος, και στη μέση πάλευαν δυο παλαιστές. Κι απάνω ψηλά βρισκόνταν τα θεόρατά ανάκτορα· ποιος ξέρει, σκεφτήκαμε,

εκεί μέσα μπορεί να 'ταν κι ο ίδιος ο βασιλιάς. Κι όταν (οι παλαιστές, -Γ.Μ.) τέλειωσαν τον αγώνα, όλο εκείνο το τσούρμο χύθηκε προς τα βασιλικά ανάκτορα. Πήγαμε κι εμείς μαζί τους, βρεθήκαμε ανάμεσα στη βασιλική πύλη και το Γιαλί Κιόσκι, όπου ήταν δεμένες οι βασιλικές βάρκες. Στεκόμεστε εκεί πέρα και σκεφτόμαστε, πού να πάμε; Και τότε ήρθε ο περιβολάρης του παλατιού και μας είπε: «τι τριγυρνάτε δω πέρα; Φύγετε από δω το γρηγορότερο, θα σας πάρουν τα κεφάλια». Κι εμείς τον παρακχλούσαμε να μας συγχωρέσει, γιατί είμαστε ξωμερίτες κι απλοί άνθρωποι. Και μόλις γυρίσαμε προς τα πίσω, μας άρπαξαν οι Γενίτσαροι που φύλαγαν εκεί πέρα σκοπιά, και ήθελαν να μας σκοτώσουν, γιατί δεν μας είχαν δει όταν περνούσαμε μ'εκείνους τους ανθρώπους. Και μόλις γλυτώσαμε κι από εκεί, κατεβήκαμε στο κοινό λιμάνι και περάσαμε στο Σκούτρυ. Κι ήμουν τότε νέο παιδί κι όμορφος στο πρόσωπο, ενώ οι εκεί σοδομίτες Τούρκοι, μόλις με είδαν, μ'άρπαξαν την ίδια στιγμή κι άρχισαν να με ρωτούν αν έχω τη βεβαίωση με πληρωμένο το χαράτσι. Και τη βεβαίωση δεν τη βρήκαν σωστή. Και μ'έκλεισαν κάπου μακριά μέσα σ'έναν κήπο. Και οι Τούρκοι που βρίσκονταν εκεί, έπαιζαν, χόρευαν, γελούσαν σε μια κάμαρα του σπιτιού, κοντά στο δρόμο. Και τότε κατάλαβα για ποιο σκοπό με είχαν κλείσει εκεί μέσα. Εντελώς τυχαία ο σύρτης της πόρτας ήταν από τη μέσα μεριά, την ίδια στιγμή τον τράβηξα και κλειδώθηκα. Κι όσοι από κείνους τους σοδομίτες έρχονταν και με παρακχλούσαν να τους ανοίξω, μου ρίχναν από το παραθύρι φλωριά. Κι όταν είδα προς τα που πήγαιναν τα πράγματτα, έβαλα τις φωνές. Απέναντι βρίσκονταν εβραϊκά σπίτια. Την ίδια στιγμή ήρθαν κάμποσοι Εβραίοι και με ρώτησαν: «Τι φωνάζεις;». Κι εγώ τους είπα την πάσα αλήθεια και τότε πήγαν στο σύντροφό μου, έδωσαν μερικά λεφτά στο χαρατζή και με απελευθέρωσαν από εκείνους τους σοδομίτες.

Μαζέψαμε όσα λεφτά μπορέσαμε και γυρίσαμε στο χωριό σώοι κι αβλαβείς. Κι αφού τα βγάλαμε από το χρέος, ο θείος μου συνέχιζε να χρωστάει άλλα 400 γρόσια. Και τα φόρτωσαν σε μένα για να τα ξεχρεώσω. Κι όταν κατέβηκα στην Κωνσταντινούπολη, οι συγγενείς μου είχαν κατακλέψει το μεγαλύτερο μέρος του νοικοκυριού και το είχαν κρύψει. Και κατέφτασαν οι πιστωτές του θείου μου μαζί με τον τούρκο δικαστή για να καταγράψουν το νοικοκυριό του σπιτιού, αλλά μόνον λιγοστά πράγματτα βρήκαν. Και φωντάστηκαν πως εγώ τα έκρυφα και ο δικαστής έδωσε εντολή να μου περάσουν τη φάλαγγα.

Ο «πρίγκηπας» όμως του χωριού, ο πρόεδρος, με προστάτηψε, επειδή ήξερε ότι δεν έφταιγα. Μ'έριξαν στα σίδερα και με κρατούσαν κλεισμένο τρεις μέρες, ώσπου να μαζέψουν κάτι τι ακόμα οι συγγενείς μου. Και μ'άφησαν καλύτερο, και με τιμώρησαν με αποχή από την εκκλησία, με την κατηγορία ότι κάτι κρατούσα μυστικό. Πήρα κι εγώ και πήγα στην πόλη

Σούμεν, στο δεσπότη για να με αθώωσε. Και στο δρόμο παρά λίγο να μας σκοτώσουν οι κλέφτες. Πριν όμως μλζευτούν εκείνοι οι πιστωτές και πριν εισπράξουν τα λεφτά για τα ζώα, οι συγγενείς μου με υποχρέωσαν να παντρευτώ γιατί δεν υπήρχε κάποιος να με φροντίζει. Κι εγώ, στα δεκαοχτώ μου χρόνια, νέος ακόμα και κουτεντές, πού να ξέρω πως ο θεός μου θα μείνει χρεωμένος και πως θα θελήσουν να ρίξουν το χρέος πάνω στις δικές μου τις πλάτες. Είχα κάμποσα λεφτά κι αγόρασα το σπίτι του θείου μου, όσο ζούσε ακόμα. Και μόλις παντρεύτηκα, τα ξόδεψα όλα, έχοντας την ελπίδα στο επάγγελμά μου. Έπειτα όμως, όταν με το δικαστήριο μου φόρτωσαν εκείνο το χρέος, δεν μου είχε μείνει, του φτωχού, για συρμυγιά ούτε σπασμένη πεντάρα. Κι ώσπου να ξεχρεωθεί, τι φτώχεις δεν πέρασα και τι δυσκολίες δε δοκίμασα, πόσες κατσάδες δεν έφαγα από τη γυναικιά μου, γιατί ήταν ψωροπερήφρανη. Και τότε πήρα την απόφαση να κρατήσω σπίτι και γυναικιά και να πάρω σβάρνα τα χωριά με σκοπό να δουλέψω και να κάνω κουμάντο μόνος μου. Το άκουσαν μερικοί από τους τσορμπιτζήδες (κοτζαμπάσηδες - Γ.Μ.), ότι ήθελα να φύγω, με φώναξαν και μου είπαν: «Μη φεύγεις πουθενά, αλλά μείνε εδώ. Αυτές τις μέρες είναι να έρθει στο χωριό μας ο δεσπότης. Κι εμείς θα τον παρακαλέσουμε να σε κάνει παπά». Σε τρεις μέρες ήρθε κι ο αρχιερέας, και πράγματι τον παρεκάλεσαν κι εκείνος δέχτηκε να με χειροτονήσει αμέσως, την Κυριακή. Και του έδωσαν εβδομήντα γρόσια. Το ποσό αυτό του δόθηκε την Τετάρτη, ενώ εγώ για την Κυριακή ετοίμασα όλα τα αναγκαία. Παρασκευή βράδυ ήρθε ο οικονομός, μου επέστρεψε τα λεφτά και μου είπε: «Να ξέρεις, ότι ο δεσπότης δεν θα σε κάνει ιερέα, γιατί κάποιος άλλος του έδωσε εκατόν πενήντα γρόσια και θα χειροτονήσει εκείνον». Τι θλίψη και τι λύπη με πλάκωσε: είχα εξομολογηθεί στον πνευματικό, είχα πάρει το πιστοποιητικό και είχα ετοιμάσει όλα τα απαραίτητα για τη λειτουργία. Σε ποιον όμως να πω τη θλίψη μου; Πήγα κι εγώ σ'εκείνους τους ανθρώπους που είχαν παρακαλέσει το δεσπότη και που του είχαν δώσει και τα χρήματά. Πήγαν κι αυτοί και του έδωσαν άλλα τριάντα γρόσια. Με χειροτόνησαν το 1762, πρώτη του Σεπτεμβρη. Κι επειδή ήξερα καλή ανάγνωση, οι υπόλοιποι παπάδες με μισούσαν, γιατί τον καιρό εκείνο όλοι τους ήταν ζευγολάτες. Και εξαιτίας της κοντόμυαλής μου νεκρής ηλικίας δεν ήθελα να υποταχθώ σε κείνους, επειδή ήταν άνθρωποι απλοϊκοί κι αμαθείς. Με συκοφαντούσαν, λοιπόν, στον αρχιερέα, κι εκείνος πόσες φορές δεν με έπαιξε και δεν μου εκδήλωσε το μίσος του. Ο αρχιερέας είχε πρωτοσύγγελο έναν Έλληνα αμαθή κι αδιάβαστο που με μισούσε με το παραπάνω, γιατί είναι πολύ φυσικό: ο διαβασμένος να αγαπά τον διαβασμένο, ο απλός τον απλό, κι ο μέθυσος τον μέθυσο. Κι έτσι, λοιπόν, με ανησυχίες πέρασα κάμποσα χρόνια της ζωής μου.

Το 1768 άρχισαν οι μάχες ανάμεσα στα στρατεύματα του Τούρκου και του Μοσχοβίτη. Και τι μπορούμε να πούμε. Μόλις συγκεντρώθηκαν εκείνοι οι απάνθρωποι κι εξχγριωμένοι Αγαρηνοί, τι κακά δεν έκαναν των χριστιανών, ό,τι δεν περνούσε από το νού τους, μόνον αυτό δεν το έκαναν, πόσους ανθρώπους δεν εξόντωσαν! Το χωριό μας βρισκόταν σε σταυροδρόμι τεσσάρων δρόμων, και το σπίτι μου - κάπως μακριά από την εκκλησία. Και κατά το έθιμό μας έπρεπε να βρίσκομαι καθημερινά στην εκκλησία και κατά τον εσπερινό, και κατά την ακολουθία του όρθρου. Πόσους δρόμους δεν περνούσα για να φτάσω στην εκκλησία και να γυρίσω πάλι σπίτι μου. Πόσες φορές δεν μ'έπιασαν και δεν με χτύπησαν, μου έσπασαν το κεφάλι κι ήθελαν με σκοτώσουν, αλλά ο Θεός με φύλαξε. Μετά άρχισαν να έρχονται πασάδες και με ανάγκαζαν να γράφω τεσκερί- φύλλα για καταλύματα, επειδή έγγραφα γρήγορα. Και δεν τους άρεσαν τα κονάκια τους, κι ερχόντουσαν πίσω, πόσες φορές δεν έβγαζαν τα πιστόλια τους για να με σκοτώσουν. Κάποτε ένας Τούρκος τίναξε πάνω μου ένα κοντάρι, αλλά αστόχησε. Και τέλος μας ήρθε ο πολυπαινεμένος Χασάν-πασάς, ο Αλγερινός. Ο δρόμος του τραβούσε για το Ρουστούκ (σήμερα Ρούσε.-Γ.Μ.). Κι εγώ, όπως πάντα, μοίραζα τεσκερί για κονάκια. Κι ένας από δούτους με άρπαξε από τα γένηια και παραλίγο να μου τα ξεριζώσει. Κι όταν όλοι τους ταχτοποιήθηκαν, ο πασάς φώναξε τέσσερεις από τις κεφαλές του χωριού. Ένας απ' αυτούς ήμουν κι εγώ. Έρθε κι ο τσαούσης που ζούσε μόνιμα στο χωριό μας. Τον είχε στείλει ο βεζύρης να υπερασπίζεται το χωριό μας από τα περαστικά στρατεύματα. Και φθάσαμε ως την εξώπορτα του πασά κι ο τσαούσης μας είπε: «Σταθείτε εδώ, κι εγώ θ' ανεβώ ψηλά για να δω τι μας θέλει.» Κι όταν ανέβηκε ψηλά, τον μάλωσε ο πασάς και μετά τον έσυραν κάτω στο μπουντρούμι. Κι εμείς το βάλαμε στα πόδια ο καθένας με το τρόπο του. Εγώ έτρεχα γύρω από το κονάκι του πασά και δε μου ήρθε στο νου, ότι ο πασάς καθόταν απάνω, στο μπαλκόνι, και θα μ'έβλεπε. Και πράγματι, μόλις με είδε, φώναξε: «Γιατί τρέχεις; Πιάστε τον, και να μου τον φέρετε εδώ». Την ίδια στιγμή μ'άρπαξαν τέσσερεις και με οδήγησαν στον πασά· με είχε πιάσει ένας τρόμος κι εκείνος ρώτησε: «Γιατί τρέχεις; Ποιος σε κυνηγάει;» Κι εγώ του απάντησα: «Αφέντη, ραγιαδες είμαστε και πολύ φοβιτσιάριδες, σαν λαγοί. Όταν είδαμε ότι έπιασες τον τσαούση, φοβηθήκαμε κι εμείς και το βάλαμε στα πόδια». Κι εκείνος είπε: «Κι εσείς τι κακό είδατε από τούτο; Σας φώναξα να σας ρωτήσω για το δρόμο». Φοβερός πασάς ήταν. Πήγε στο Ρουστούκ κι έμεινε εκεί πέρα.

Το 1775 ο Μοσχοβίτης νίκησε τον Τούρκο, πέρασε το Δούναβη, και πολιόρκησε το Σούμεν, όπου βρισκόταν ο βεζύρης Μιουγιουσούνουγλου με το τούρκικο στράτευμα. Πολιόρκησε και το Ρουστούκ, και τη Σιλιστρία, και τη Βάρνα.

Στο χωριό μας τότε ζούσε ένας αρναούτης πασάς, φύλαγε τις κλεισούρες για να μη λιποταχτεί το τούρκικο στράτευμα, όπως συνέβαινε συνήθως κι έτυχε να βρίσκονται εκεί και κατήδες, και τσαούσηδες, και συμπασήδες (όργανα πολιτικής αστυνομίας, - Γ.Μ.). Με το να ακούσουν ότι ο Μοσχοβίτης περικύκλωσε το βεζίρη, τόσκασαν όλοι τους για την πόλη Σλίβεν. Και τι τρόμος μας πλάκωσε, μπας και μας αιχμαλωτίσουν, οπισθοχωρώντας. Φυλάγαμε καραούλι, εμείς οι χριστιανοί, μέρα και νύχτα. Κι η πολιορκία συνεχίστηκε 22 μέρες. Κι ύστερα έκλεισαν ειρήνη, κι έφυγαν οι Μοσχοβίτες, παράτησαν τη γη και των Τούρκων και των Βλάχων.

Και μετά πήγα στο Άγιο Όρος και παρέμεινα εκεί πέρα έξι μήνες. Γύρισα από κει και μάθαινα τα παιδιά ανάγνωση και γραφή, και ζούσα καλά. Ο διάβολος όμως που πάντα ζηλεύει την αρετή, ξεσήκωσε τον αρχιερέα εναντίον μου και με υποχρέωσαν να γίνω επίτροπος του οικονόμου. Κι έβλαψα τον ευλαβή βίο μου. Άρχισα να του κάνω τα χατήρια- να παίρνω κατά το ελληνικό έθιμο πρόστιμο από τους ανθρώπους που παντρεύονταν συγγενείς, και για άλλες αιτίες. Έγινα και δικαστής, αλλά περισσότερο για τα λεφτά, και μάλιστα όχι για μένα, αλλά για το χατήρι του αρχιερέα. Κι ο θεός ο πανάγιος μου απόδωσε το δίκαιο κατά τις πράξεις μου. Γι' αυτό όμως θα μιλήσω παρακάτω. Δεν πέρασε και πολύς καιρός κι οι αγάδες του Οσμάν Παζάρ τσακώθηκαν για το ποιος θα είναι αγιανίν (εκλεγμένος από τους φεουδάρχες διοικητής της πόλης Γ.Μ.) της Βερμπίτσας, διόρισε αγιανίν, αλλά ο βαλής δεν τον ήθελε. Και κάλεσαν τον Μπεκίρ-πασά από τη Σιλιστρία να τους κρίνει. Όταν όμως έφτασε, σκότωσε τον αγιανίν του σουλτάνου. Πήγαμε κι εμείς δέκα άτομα, από το δικό μας χωριό. Κι αφού έκαναν τους υπολογισμούς, χρέωσαν το χωριό μας με δέκα κεσέτια (5.000 γρόσια Γ.Μ.). Κι ο πασάς πήρε κι έχωσε στη φυλακή τρεις, αναμεσά τους ήμουν κι εγώ. Τους υπόλοιπους τους έστειλε στο χωριό για τα λεφτά. Και τους έδωσε προθεσμία τρεις μέρες για να τα φέρουν. Καθόμασταν φυλακισμένοι, πέρασαν τρεις, πέρασαν τέσσερις μέρες- κι εκείνοι δεν φείνονταν. Μάθαμε ότι οι δικοί μας πήγαν στη Βερμπίτσα για να κάνουν πράπονα στον πασά σουλτάνο. Κι οι σύντροφοί μου στο μπουντρούμι άρχισαν να κλαίνε με μαύρα δάκρυα: «Αχ, οι φτωχοί μας, έλεγαν, θα μας πάρει τα κεφάλια ο πασάς». Δεν πέρασε ώρα, ήρθε κάποιος και είπε: «Έλα, πηπά, σε θέλει ο πασάς». Με τι καρδιά να πάω στον πασά! Προσευχόμουν από μέσα μου στο Θεό να μου συγχωρέσει τις αμαρτίες μου, γιατί είχα απογοητευτεί. Κι όταν ήρθα στον πασά, εκείνος με ρώτησε: «Πού είναι οι άνθρωποί σας που θα φέρουν τα λεφτά;» Κι εγώ του απάντησα: «Αφέντη. Όλες κι όλες τρεις μέρες πέρασαν από τότε που έφυγαν, πότε να μαζέψουν τόσα λεφτά και να τα φέρουν!». Κι εκείνος μου απάντησε: «Γιαούρ. Πήγαίνε αμέσως

ЖИТИЕ И СТРАДАНИЯ ГРЕШНАГО СОФРОНИЯ

Аз, грешный в человецех, родн ся на село Котел от отца Владислава, а от матери Марія и положили первое имя мое Стойко. И като съм был три лета, представила ся маги моя. И отец мой пояд другою жещу, що беше люта и завистлива. И родил сас нея мужское дете и токмо свое дете гледаше, а мене все отриваше.

И като бях девят години, пододох ме на книжное учение. По-напред не би възможно да пойдю на учение, почто повнише боден и немощен бях. И като поидох на учение, голъмое прилежание и остроумие имах. И вскоре изучих ся простое чтение. Понеже у Болгария не има философское учение на славенския язык, наченах да учим по греческий язык и изучих Октоих. Качах на чинах Псалтир, прииде вест, како са представи отец мой на Цариград от чумата в лето 1750. Останах аз без отца и без матер. Тогива бях 11 години. Тогива ме узе стрий мой наместо сына, почто не имаше чада, и предаде мя на занаят.

И като бях седемнадесят години, представи ся и стрий, и страна моя, наскоро един сас другий. Ала и стрий мой на Цариград умре, понеже бях и двошата джедени. И понудина ме должници и ортаци негови да пойда на Цариград наместо сына его да соберем, що имаше да узема он пари от касаните по джелетское общице. Ала като са касаните поведе разнесени по Цариград и по Анадольская страна?

У един ден хочехме сас одного ортака неговаго да поидем у Анадольская страна. И пондохме на скелята да промнем сас ладия. И гледам при царските наматы ладие, а иний, человек прости, като бях они близко до Юскудар, понекажме сас ония ладии да промнем на Юскудар. И като отхождахме до них, гледаме на едно място парод много и двошца пехливанн борат ся. И от-

Αριστέρα: Η πρώτη σελίδα της πρώτης έκδοσης του «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου».
 Δεξιά: Η πρώτη σελίδα της πρόσφατης (1989) έκδοσης του «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου».
 (στον 1ο τόμο των απάντων του Βουλγαρου συγγραφέα).

Дунавски Либедъ
 LE COGNAC DU DANUBE
 ГРАДЪВНИ, ДИВЕЦОВИ И ЗАМЪЦИ
 ВЪ СТИКЪ

ВЪВЕДЕНИЕ
 АРХИДИАКОНЪ
 БЪЛГАРСКАТА НОВАЯ ИСТОРИЯ
 Житие и страдания
 грешнаго Софронія

Аз грешный в человецех, родн ся на село Котел от отца Владислава, а от матери Марія и положили первое имя мое Стойко. И като съм был три лета, представила ся маги моя. И отец мой пояд другою жещу, що беше люта и завистлива. И родил сас нея мужское дете и токмо свое дете гледаше, а мене все отриваше.

και να τους γράψεις να μη μαζέψουν τώρα λεφτά από τους ραγιάδες, αλλά να τα δανειστούν από κάποιον έμπορο γιατί αν δεν έρθουν μέσα σε τρεις μέρες, και τα κεφάλια σας θα πάρω, και τα λεφτά θα τα πάρω από κείνους διπλά». Τα'γραψα αυτά κι έστειλα άνθρωπο. Πέρασαν τρεις μέρες κι εκείνοι δε φάνινονταν. Κι εμείς είμασταν σαν τα πρόβατα καταδικασμένοι για σφάξιμο. Την τρίτη μέρα με φώναξε πάλι ο πασάς. Κι όταν κίνησα να πάω μ'έπιασε φρικτή απογοήτευση. Κι από το φόβο μου δεν μπορούσα να απαντήσω σ' αυτά που μου μίλαγε. Κι όταν τον πλησίωσα και είδε ότι δεν ήμουν σε θέση να απαντώ στις ερωτήσεις του, μου είπε με ήπια φωνή: «Δεν ήρθαν ακόμα οι ανθρωποί σας»; Κι εγώ του απάντησα: «Αφέντη, είστε σπλαχνικός, κάμετε λίγη υπομονή ακόμα - οπωσδήποτε ως το βράδυ θα 'ρθουν!». Κι εκείνος δεν ήθελε να περιμένει, έστειλε αμέσως ένα μουμπασίρη (εδώ: έμπιστο υπάλληλο Γ.Μ.) και πήρε άλλα χίλια γρόσια. Και τι δεν υπόφερα μέσα στη φυλακή: είχα μια φαγούρα, δηλαδή αιμορροΐδες. Και τότε, από το ακατάλληλο φαγητό, μ' έπιασε κόψιμο: θέλω να βγω στην αυλή, προς νερού μου, κι οι σύντροφοί μου δεν μ' αφήνουν, με μαλώνουν. Κι από το φόβο μου κι από την ταλαιπωρία της ασθένειας, μου έπεσαν όλα τα μαλλιά από το κεφάλι μου. Μα και μετά απ'όλ' αυτά δεν μπορούσα να καθήσω ήσυχος, αλλά αγόρασα δυο κλυβόσπιτα κοντά στην εκκλησία και τα ξανάφτιαξα από την αρχή, κι όσα λεφτά κι αν είχα, τα ξόδεψα όλα. Κι ύστερα από λίγην καιρό αρρώστησα, όχι όμως από αρρώστεια που να με ρίξει στο κρεβάτι, αλλά μ'έπιασε μια στενοχώρια στο στήθος και δεν μπορούσα να μείνω στην ίδια θέση, ακόμα κι ούτε ως τα δέκα μετρώντας. Αλλά βάδιζα κατά μήκος της όχθης του ποταμού σαν άνθρωπος που έχασε τα μυλά του, κι έκλαιγα. Μου φαινόταν πως η καρδιά μου πήγαινε να βγει: έξω από το στόμα μου, σε τέτοια ψυχική στενοχώρια βρισκόμουν. Μου έστειλε ο θεός τιμωρία για την παραφροσύνη μου, για το ό-τι το είχα πάρει απάνω μου, εξαιτίας του επιτροπάτου και του χαρτσιού από τους αθώους ανθρώπους. Κι εκεί πέρα γιατροί δεν υπήρχαν, ενώ οι κομπογιαντίτισσες και οι τσαρλατάνοι με κορόϊδευαν και με εξαπατούσαν με τα γιατροσόφια τους χωρίς να βλέπω κανένα όφελος. Πήγα να βρω γιατρούς στις πόλεις Σλίβεν και Γιάμπολ, ακόμα κι ως την Κωνσταντινούπολη έφτασα. Πόσα λεφτά δεν ξόδεψα, χρεώθηκα και μάλιστα όχι και λίγο.

Τον καιρό εκείνο ο Τούρκος άρχισε πολεμικές επιχειρήσεις με το Μοσχοβίτη και με το Γερμανό (την Αυστρία - Γ.Μ.). Στο Ρουστούκ ξεχειμώνιαζε ο Γιουσουφ-πασάς ο βεζύρης, ενώ ο γιος μου πήγε στη Βλαχιά κι αγόρασε γουρούνια, αλλά από κάποια αιτία ζημιώθηκε κατά 1400 γρόσια. Και βλέποντας ότι χρεώθηκε πολύ, πήγε στο Τουρκικό στρατόπεδο κι έγινε γραφιάς του προμηθευτή κρεάτων. Ύστερα από λίγον καιρό αρ-

ρώστησε και η παπαδιά μου, έπεσε στο κρεβάτι για έξι μήνες και αποδήμησε εις Κύριον. Μας γονάτισαν και άλλα έξοδα. Από τη μια μεριά - το στράτευμα βρισκόταν σε κίνηση, μας ταλαιπωρούσαν τα κατχλύματα, ενώ από την άλλη οι πιστωτές δεν μ'άφηναν ήσυχο, ζητούσαν τα λεφτά τους, ήθελαν να με χώσουν στη φυλακή. Και μόλις έγινε λίγο καλύτερα, εξαιτίας των κομπογανιτισμών ο πνευματικός μου με απαγόρευσε να λειτουργώ για τρία χρόνια. Κι όταν πέρασαν τα τρία χρόνια, ο πνευματικός μου έδωσε την άδεια, αλλά δεν μου την έδινε ο δεσπότης, γιατί ήθελε να πάρει από τον γιο μου πίσω όχι μόνο το χρέος, αλλά και για κάθε έκαστο δικά του - όγδόντα τέσσερα γρόσια από πάνω. «Να μου δώσεις, - έλεγε, - αυτά τα λεφτά για να σου δώσω την άδεια να λειτουργήσεις!». Και με άφησε χωρίς άδεια άλλα τρία χρόνια. Και τι δεν υπόφερα από τους παπάδες, πόσους διασυρμούς και επιπλήξεις δεν μου έκαμαν, πόσες φορές δεν μου αφαίρεσαν αυτά που νομίμως δικαιούμην. Κι όταν μου τα δίναν, έλεγαν: «Νά, σε ταΐζουμε σα να είσαι τυφλός!». Κι όλοι τους ήταν μαθητές μου. Τέτοιες ψυχρολουσίες και εξευτελισμούς υπόφερα έξι ολόκληρα χρόνια.

Όταν η ορδή του βεζύρη βρισκόταν στη πόλη Μάτσιν (στη Βλαχία. - Γ.Μ.) ο αρχιχασάπης (ο κύριος προμηθευτής κρεάτων-Γ.Μ.) έστειλε το γιο μου μ' έναν δικό του άνθρωπο να μαζέψουν πρόβατα από την περιοχή της Φιλιππούπολης. Και τα μάζεψαν. Κι εκείνος ο αγάς (ο Ισλαμ-αγάς, Γ.Μ.) έστειλε το γιό μου με είκοσι χιλιάδες πρόβατα στην ορδή και άφησση ως εβδομήντα διαλεχτά κριάρια στο χωριό μας, κι όταν θα περνούσε ο αγάς του από κει, θα τα πουλούσε. Κι όταν πέρασε, τα πούλησε, τα πήρε ο Χατζής Βλάσιος και ο Ματθαίος. Και τα παρέδωσαν σ' έναν άνθρωπο να τα πάει στην Ανδριανούπολη και να τα πουλήσει κουρμπάνια στο τούρκικο μπαϊράμι. Κι όταν έφτασαν στο χωριό Φαντακλί (Παντακλί, σήμερα - Τένεβο- Γ.Μ.), οι βοσκοί ήρθαν στα χέρια κι ένας από αυτούς σκοτώθηκε. Τους έπιασε ο εκεί σουλτάνος και τους έχωσε στη φυλακή, ενώ τα πρόβατα τα έκανε δικά του. Εκείνες τις μέρες από την Αδριανούπολη βγήκε ο γενικός διοικητής της φρουράς που επιτηρούσε τις κλεισούρες, απ' όπου μπορούσαν να λιποταχτίσουν Τούρκοι από το στράτευμα. Κι ο σουλτάνος παρέδωσε εκείνους τους κρατούμενους στο διοικητή της φρουράς. Στο μεταξύ γι' αυτούς δεν είχαμε καμιά είδηση. Και μια μέρα ήρθαν στο χωριό μας δώδεκα από τους άνδρες της φρουράς για να μάθουν ποιος πούλησε εκείνα τα πρόβατα. Κι οι κεφαλές του χωριού είπαν: «Αυτά τα πρόβατα πουλήθηκαν στο σπίτι του παπά, αυτόν και να ρωτήσετε ποιος τα πούλησε και ποιος τα αγόρασε, εκείνος ξέρει, ενώ εμείς δεν ξέρουμε!». Με φώναξαν, λοιπόν, και με παρέδωσαν στα χέρια των βασανιστών από τη φρουρά. Και μας πήραν και τους τρεις και μας πήγαν στην πόλη Σλίβεν, στο διοικητή της φρουράς.

Εκείνος όμως έφευγε για την πόλη Καζανλίκ κι έτσι μας παρέδωσε στον ορτά-τσαούση (αξιωματικό συντάγματος γενίτσαρων που εκτελούσε χρέη αξιωματικού χωροφυλακής στην περιφέρεια. -Γ.Μ.). Σηκώθηκαν, λαιπόν, και μπήκαν στον κάμπο για να πάνε στο χωριό Κορίτεν. Ήταν Ιούλης, είκοσι τρεις του μηνός. Έκανε φοβερή ζέστη, και νιώθαμε όλοι σα νά 'μαστε μέσα σε φωτιά. Μας είχαν δεμένα τα χέρια πίσω, κι εμένα με υποχρέωσαν να πηγάινω πεζός. Βαδίζαμε έτσι κάπου δυο ώρες κι από την κάψα την πολλή είχαμε ξεθεωθεί γιατί εκείνοι πήγαιναν καβάλα σε άλογα, ενώ εμείς με τα πόδια. Πώς ήταν δυνατό να βαδίζουμε το ίδιο! Ο χατζής Βλάσιος, σαν πιο γέρος που ήταν, έπεσε καταγής ξεθεωμένος. Ο ορτά-τσαούσης έστειλε κάποιον στο διοικητή της φρουράς, γιατί βρίσκονταν κι εκείνος κοντά μας, λίγο πιο πίσω, με την πράκληση να δώσει άδεια για να καβαλικέψουμε τ'άλογά μας. Κι εκείνος απάντησε: «Τι, δηλαδή, δεν έχει σιδερόβεργα να τους πλακώσει στο ξύλο για να περπατήσουν; Αλλά, πάλι αν δεν μπορούν να βαδίσουν, να τους πάρει τα κεφάλια και να τους παρατήρει!» Και με το ν'ακούσουμε αυτά τα λόγια, χάσαμε το κουράγιο μας και δεν ξέραμε τι να κάνουμε. Συνενοηθήκαμε και υποσχεθήκαμε στον ορτά-τσαούση τριάντα γρόσια, γιατί οι Τούρκοι είναι παραδόπιστοι. Και μόλις απομακρυνθήκαμε κάμποσο, μας ανέβασαν στα άλογά μας. Έτσι φτάσαμε στο χωριό Κορίτεν κι εκεί μείναμε για διανυκτέρευση. Πέρασε όλο κι όλο καμιά ώρα, κι εμένα με πήγαν στο διοικητή της φρουράς. Στην αρχή με ρώτησαν: «Ποιος πούλησε εκείνα τα πρόβατα;» Κι εγώ είπα: «Ο Ισλάμ-αγάς, ενώ ο Χατζηβλάσης τα αγόρασε!». - «Και πόσα πρόβατα πούλησε;» Κι εγώ είπα: «Εφτάκόσια!». - «Μήπως πούλησε κι άλλα;» Εγώ όμως είπα: «Δεν ξέρω, μόνον αυτά ξέρω!» «Α, ώστε δεν ξέρεις, πεζεβέγκη, ναι»; Και την ίδια στιγμή διέταξε να με στρώσουν μπρούμυτα στο χώμα, κάθισαν πάνω μου τρεις κι άρχισαν να με χτυπούν στα γυμνά πόδια: Να σε φυλάγει ο θεός από το ανελήγτο δάρσιμο ανδρών της φρουράς! Με χτυπούσαν, ρωτούσαν και ξαναχρωτούσαν: «Πες μας, πόσα πρόβατα πούλησε!». Κι εγώ, μη μπορώντας να υποφέρω το μαρτύριο περισσότερο, γιατί ήταν σα να με είχε κοπεί η καρδιά μου από τον πολύ τον πόνο, είπα: «Αφήστε με να σας πω!». Και μ'άφησαν. «Λέγε!» - μου λέει. «Ξέρω, - λέω, - ότι πούλησε στον αρχιχασάπη και σε δυο άλλους ποι συνόδευσαν τα κοπάδια, αλλά πόσα πρόβατα και για πόσα λεφτά τα πούλησε, δεν ξέρω». Τότε έμπηξε μια φωνή: «Ελάτε γρήγορα και κρεμάστε τον, ετούτο το πεζεβέγκη!» Κι οι στρατιώτες της φρουράς μ'έσερναν πάνω στη γη για να με κρεμάσουν. Εγώ να προσπαθώ να ξεφύγω προς τον διοικητή της φρουράς, κι εκείνοι να με σέρνουν, μου'καμαν τα ρούχα μου κομμάτια, κι εγώ ξέχασα και το ξύλο, και τον πόνο. Και τότε πήραν το μέρος μου μερικοί από τους αγάδες που ήταν παρέα με τον διοικητή της φρουράς, τον παρακάλεσαν και μ'έσωσαν από

την τριχιά. Και μας πέρασαν σιδερένιες αλυσίδες, μαζί με τους υπόλοιπους κρατούμενους, που ήταν καμιά εικοσπενταριά-Τούρκοι, Χριστιανοί, Τσιγγάνοι. Οι περισσότεροι όμως ήταν Αλβανοί που είχαν λιποταχτήσει από την ορδή, που έχει νικηθεί από το Μοσχοβίτη κοντά στο χωριό Μάτσιν. Και το Χατζη-Βλάση τον βρούσαν κι όχι λιγότερο από μένα. Και καθημερινώς μπροστά στα μάτια μας παλούκωναν κι από καίεναν από εκείνους τους Αλβανούς. Μας πλησίαζαν οι άντρες της φρουράς και μας φοβέριζαν ότι κι εμάς θα μας παλουκώσουν. Κι έπειτα παρακαλέσαμε τους αγάδες εκείνους, και μετά από πέντε μέρες πέτυχαν την απελευθέρωσή μας. Κι πληρώσαμε πρόστιμο χίλια πενταχόσια γρόσια, και μας άφησαν, αλλά τους βοσκούς δεν τους άφησε ο διοικητής, λέγοντας: «Όταν θα φθάσω στην Αδριανούπολη, τότε θα τους αφήσω».

Αλλά κατά το διάστημα που ετοιμαζόταν για την Αδριανούπολη, του ήρθε η απόλυση κι εκείνοι οι βοσκοί, οι χωριανοί μας, έμειναν στο μπουντρούμι. Και τι δεν ακούσαμε από τις γυναίκες τους! Μέσα από το χωριό μας περνούσε ο δρόμος ενός πασά, κι οι γυναίκες εκείνες πήγαν και τού'καμναν παράπονα εναντίον μας. Κι εγώ τι να κάνω - νά σου τώρα κι άλλο βάσανο! Έτσι, μόλις το άκουσα, το 'σκησα στο δάσος κι έμεινα κρυμμένος εκεί δυο μέρες, ώσπου να φύγει ο πασάς. Κι εκείνοι οι βοσκοί κάθησαν κλεισμένοι τρεις μήνες. Και μετά ο αρχιχιτσάπης πήρε φερμάνι από το βεζύρη κι απόλυσε τους βοσκούς, πήρε και τα πρόβατα από τον εκεί σουλτάνο. Κι από το πρόστιμο εκείνο πήρε τα μισά από τον διοικητή της φρουράς: 750 γρόσια. Αυτός ο διοικητής της φρουράς ήταν από την πόλη Καρνομπάτ, Σερμπέζογλου, ονόματι Μεχμέτ. Μόλις τελείωσε αυτή η υπόθεση, όλον εκείνο το χειμώνα τον έζησα σπίτι μου. Κι όσο ο δεσπότης δεν μου επέτρεπε να λειτουργήσω στην εκκλησία - οι ιερείς μου ψέλναν τον εξάψαλμο καθημερινώς. Και οι κεφαλές του χωριού με παρέδωσαν στον διευθυντή της φρουράς χωρίς να φταίω, ενώ εγώ από τη μεριά μου τους είχα εξυπηρετήσει τόσες φορές σε όλες τις υποθέσεις του χωριού - πόσες φορές δεν είχα παρουσιαστεί στο συμβούλιο του βεζύρη και δε βοήθησα το χωριό! Είκοσι χρόνια διάβαζα τα παιδιά τους, ενώ κάθε Κυριακή και κάθε γιορτή έκαμα στους πιστούς διδασχές. Κι πόσους κόπους δεν έβαλα, και τί καλό δεν τους έκαμα, και σωματικό, και ψυχικό, ενώ εκείνοι στο τέλος τέλος με παρέδωσαν στα χέρια του διευθυντή της φρουράς για να με σκοτώσει. Και κυράστηκα απ'όλα αυτά - ένα από τούτο, και το δεύτερο - από τις επιπλήξεις των παπάδων, ότι με τάϊζαν-ντε σαν τυφλό, κι έτσι εξαιτίας αυτού του ανυπόφορου βάρους σηκώθηκα και πήγα στην επαρχία της Αγγιάλου. Ο δεσπότης με δέχτηκε μετά χαράς και μου έδωσε ενορία με είκοσι χωριά μαζί με την περιοχή του Καρνομπάτ. Ήξερα πως εκεί είναι και ο Σερμπέζογλου, ο οποίος μας είχε κόψει το πρόστιμο που το πήραν πίσω με φερ-

μάνι. Είχα όμως βοηθό μου την αλήθεια, αφού ούτε εκείνα τα πρόβατα είχα πουλήσει, ούτε τα είχα αγοράσει, αλλά απλώς και μόνο πουλήθηκαν και αγοράστηκαν μέσα στο σπίτι μου. Κι όταν ήρθα για να υπηρετήσω παπάς, οι χριστιανοί δεν μπορούσαν να κρύψουν τη χηρά τους. Από το Μάρτη ως τη μέρα της Αγίας Τριάδας είχα βρει την ησυχία μου. Και τη μέρα εκείνη ήρθε φερμάν: να ξεκινήσει (ο Σερμπέζογλου. - Γ.Μ.) διοικητής της φρουράς. Την ίδια στιγμή έστειλε ανθρώπους του, με έπιασαν και με έχωσαν σ' ένα φοβερό μπουντρούμι. Και με κρατούσε εκεί μέσα τέσσερεις μέρες, και δεν μου έκανε κανένα κακό, γιατί εκείνες τις μέρες στο Καρνομπάς γινόταν η εμποροπανήγυρη κι ο διοικητής φιλοξενούσε στο σπίτι του τον τοπικό σουλτάνο. Γι' αυτό και δεν μπορούσε να μου κάνει κακό. Είμασταν τέσσερεις δεμένοι σε μια μικρή αλυσίδα κι ήταν αδύνατο να ξεπλώσουμε κχταγής, κι όταν ξάπλωναν οι δύο, οι άλλοι δυο καθόντουσαν. Έρχονταν σε μένα οι φύλακες, μ'έβριζαν και έλεγαν: «Μόλις φύγει ο σουλτάνος, την ίδια στιγμή θα σε περάσουμε στο παλούκι, για να θυμάσαι πως παίρνουν πίσω το πρόστιμο από τον διοικητή της φρουράς!» Και δεν επέτρεπαν σε κανέναν από τους χριστιανούς να ρθει να μας δει. Κοίταγα κι εγώ σαν βόδι, και έλεγα: ανά πάσα στιγμή μπορούν να με θανατώσουν. Την πέμπτη μέρα έφυγε ο σουλτάνος και μόλις βγήκε από την πύλη, την ίδια στιγμή ήρθε ο φύλακας και με ρώτησε: «Πως είναι τ'όνομά σου; Πες την αλήθεια». Και του είπα. Ο διοικητής ήθελε να πετύχει δικαστική κχταδίκη για να με σκοτώσει. Μόλις όμως το άκουσαν οι χριστιανοί από την πόλη κι από τα γύρω χωριά που είχαν κατεβεί για την εμποροπανήγυρη, μαζεύτηκαν κι άρχισαν να τον παρακαλούν για τη σωτηρία μου. Οι άντρες παρακαλούσαν κάποιον που τον εκτιμούσε ο σουλτάνος, ενώ οι γυναίκες είχαν προσπέσει στα πόδια της μητέρας του. Κι η μάνα του συνηγορούσε να μου δώσουν χάρη, για να μη ρίξει σε θλίψη τους χριστιανούς η δολοφονία μου. Και με πολλές παρακλήσεις με απάλλαξαν από εκείνον τον άγριο θάνατο. Κι επειδή είχε πάρει όρκο να με σκοτώσει, την ίδια μέρα στη θέση μου παλούκωσε έναν Τουρκόγυφτο που ήταν φονιάς. Κι εκείνο το πρόστιμο που του είχανε πάρει πίσω, έτσι κι αλλιώς το ξεκινήρη από μένα.

Πολύ σύντομα όμως με πλάκωσε άλλη δυστυχία, πιο φοβερή και πικρότερη από την πρώτη. Στην ενορία μου είχα ένα χωριό που το 'λεγαν Σιχλάρι (σήμερα Ράκλιτσα. - Γ.Μ.). Σ' αυτό το χωριό ζούσε ένας σουλτάνος ονόματι Αχμέτ-Γκεράϊ και γυναίκα του ήταν η κόρη του Χάνου (απόγονου των Χάνων της Κριματίας.-Γ.Μ.). Ο σουλτάνος αυτός ήθελε να πάρει για δεύτερη γυναίκα του μια κοπέλα χριστιανή από το ίδιο χωριό - την κόρη κάποιου Γιοβάν-τσορμπατζή που τον έλεγαν Κοβαντζιολγλου. Η κόρη όμως του Χάνου δεν του επέτρεπε να πάρει δεύτερη γυναίκα. Και σ'αυτήν την κατάσταση ο σουλτάνος κρατούσε τη φτωχή κοπέλα τέσσερα-

πέντε χρόνια: ούτε την έπκιρνε, κι ούτε την άφηνε να παντρευτεί. Μια μέρα με κάλεσαν στο Καρνομπάτ για να στεφανώσω ένα ζευγάρι. Και ρώτησα τότε, από πού είναι η κοπέλα; Και μου είπαν ότι ήταν η κοπέλα που ο σουλτάνος ήθελε να την πάρει για δεύτερη γυναίκα, αλλά τώρα της έδωσε το λεύτερο να παντρευτεί. Κι έτσι την έφεραν εδώ. Κι εγώ τους πίστεψα, και τους στεφανώσα. Και μετά από τρεις μέρες, έμαθα ότι ο σουλτάνος κυνηγούσε τον πατέρα εκείνης της κοπέλας, και ήθελε να τον σκοτώσει, αλλά εκείνος το 'σκασε κι έτσι έπιασαν τον αδερφό της, τον ψόφησαν στο ξύλο και τού 'κοψαν πρόστιμο. Κι εγώ τότε φοβήθηκα κι έπεσα σε μεγάλη ταραχή. Μετά πήγα σ' ένα χωριό που το λένε Κόσταν, μόνον εκεί, απ' όλη την περιοχή του Καρνομπάτ, υπήρχε εκκλησία για να λειτουργήσω την ημέρα των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. Ήρθε ένας άνθρωπος ονόματι Μιλός και με φώναξε για μια επείγουσα υπόθεση. Και σηκώθηκα μετά το μεσημέρι, και μαζί μ' εκείνον τον Μιλός πήραμε δρόμο. Κοιτάζουμε και τι να δούμε- σε μια τοποθεσία, σε κάποια απόσταση από το δρόμο, άντρες και γυναίκες θερίζουν το χωράφι και δυο Τούρκοι καβάλα σε άλογα στέκουν δίπλα τους. Κι όταν τους πλησιάσαμε, ο Μιλός μου είπε: «Αυτός είναι ο τοπικός σουλτάνος!» Έπεσα και φίλησα την άκρη του ρούχου του, κι εκείνος με ρώτησε: «Εσύ είσαι ο παπάς αυτών των χωριών;» Του είπα: «Ναι, δούλος σας είμαι!». Κι εκείνος μου είπε: «Εσύ στεφανώσες την κόρη του Κοβαντζιέφ στο Καρνομπάτ;» Κι εγώ του απάντησα: «Είμαι άνθρωπος ζωμερίτης, δεν έχω καιρό που ήρθα εδώ, και δεν ξέρω την κόρη του Κοβαντζιέφ!» Κι αυτός την ίδια στιγμή σήκωσε το όπλο του και μου χτύπησε με το κοντάκι δυο φορές στην πλάτη, έπειτα σημάδεψε πάνω μου με το πιστόλι, κι εγώ που στεκόμουν δίπλα του, άρπαξα την κάνη. Κι ο σουλτάνος έμπηξε τις φωνές σ' έναν άνθρωπό του: «Γρήγορα να μου δώσεις ένα σκοινί για να κρεμάσω τούτον το πεζεβέγκη». Κι εκείνος πήγε τότε και ξεκρέμασε από το αλογό μου ένα διπλό φόρτωμα και το έριξε θηλειά στο λαιμό μου. Δίπλα βρισκόταν μια ιτιά. Και την ίδια στιγμή ανέβηκε στη ιτιά, και με τραβούσε με το φόρτωμα προς τα πάνω. Τα χέρια μου όμως δεν ήταν δεμένα, κρατούσα το φόρτωμα, το τραβούσα προς τα κάτω και παρακαλούσα το σουλτάνο να με λυπηθεί. Κι εκείνος καθόταν στ' αλογό του, φώναζε τον Μιλός με οργή και είπε: «Εϊ, έλα δω και σήκωσε αυτόν το πεζεβέγκη». Ο Μιλός όμως άρχισε να τον παρακαλεί να μη με πειράξει. Κι αυτός, χτυπώντας τον με τον υποκόπανο του όπλου στο πρόσωπο, του έσκησε τα σαγόνια. Τότε ο σουλτάνος, γύρισε το πρόσωπό του προς την ιτιά, κατηύθυνε το όπλο πάνω στον άνθρωπό του κι έβαλε μια φωνή: «Γιατί δεν τραβάς το σκοινί; Να τώρα θα σε κτεβάσω από την ιτιά!». Εκείνος τραβούσε προς τα πάνω κι εγώ προς τα κάτω, αφού τα χέρια μου δεν ήταν δεμένα. Κι όταν ο σουλτάνος σήκωσε τα μάτια του προς

τα πάνω, ο Μιλός, ο συντροφός μου, το είχε βάλει στα πόδια. Και δεν υπήρχε κανείς που θα με σήκωνε. Τότε ο σουλτάνος είπε στον άνθρωπό του: «Κατέβα κάτω, πάμε στο χωριό κι εκεί θα τον κρεμάσουμε για να το δούν όλοι οι χωριανοί». Και μού'δωσαν στα χέρια μου το καπίστρι για να τραβώ το άλογό μου, ενώ ο υπηρέτης του έσερν' εμένα με το φόρτωμα περασμένο στο λαιμό μου. Κι ο σουλτάνος ερχόταν καβάλα από πίσω μου, έβριζε και μου έλεγε: «Αν δε σκοτώσω εσένα, τότε ποιον να ξεμπερδέψω! Θα μου το θυμάσαι πώς τόλμησες να στεφανώσεις τη γυναίκα μου με το γκιουόρη!». Κι εγώ σώπαινα, γιατί βρισκόμουν σε πλήρη απελπισία. Κι όταν με πήγαιναν μέσα από τα χωράφια του κάμπου, τ'αγριόχορτα έφταναν ως τα γόνατά μου, και δεν μπορούσα να βαδίσω. Πόσες φορές δεν έπεσα, ο υπηρέτης να τραβά με δύναμη το φόρτωμα και παραλίγο να με πνίξει. Κι ο σουλτάνος ερχόταν από πίσω μου, με έβριζε, σήκωσε τον κόκορα του πιστολιού πίσω από την πλάτη μου, αλλά δεν πήρε φωτιά, ύστερα τον ξανασήκωσε και το πιστόλι πυροβόλησε. Αλλά είτε δεν με πέτυχε, είτε δεν σημάδευε πάνω μου, γιατί ήταν πιωμένος. Κι όταν βγήκαμε στο δρόμο, ο σουλτάνος είπε στον άνθρωπό του: «Στάσου!». Κι εμείς σταματήσαμε. Τότε ξανασήκωσε το κοκόρι του όπλου του, με πήρε στο στόχαστρο και μου είπε: «Γκιουόρη! Αμέσως να περάσεις στην πίστη μας, γιατί στη στιγμή μπορείς να φύγεις από τούτον τον κόσμο!» Κι εγώ τι μπορούσα να κάνω; Από τον τρόμο του θανάτου είχαν στεγνώσει τα χείλια μου και δεν μπορούσα να αρθρώσω ούτε λέξη, και το μόνο που του είπα: «Αφέντη, πώς είναι δυνατό να δίνεις πίστη με το όπλο; Κι εσύ θέλεις να σκοτώσεις έναν παπά, νομίζεις στ' αλήθεια ότι θα σε παϊνέσουν οι άνθρωποι;». Για λίγη ώρα κρατούσε το όπλο πάνω μου και σκεπτόταν. Και μετά μου είπε: «Συμφωνείς να χωρίσεις εκείνη τη νιόνυφη με τον άντρα της»; Κι εγώ του απάντησα: «Ναι, μόλις φτάσω στο Καρνομπάτ, θα τους χωρίσω!» - «Ορκίσου!» - μου είπε. Τι μπορούσα να κάνω; Από τον τρόμο του θανάτου ορκίστηκα και είπα: «Βαλλαγκί μπιαλλαγκί! (Με το Θεό και εν ονόματι του Θεού! - Γ.Μ.) - θα τους χωρίσω!» Με βοήθησε τότε κι ο άνθρωπός του, λέγοντας: «Αφέντη, γιατί να τους χωρίσει, ας τους αφορίσει μόνον κι εκείνη μόνη της θα φύγει από τον άντρα της!». Και τότε ο διοικητής είπε στον άνθρωπό του: «Αφού είναι έτσι, άφησέ τον, ας πάρει το δρόμο του!» Ανέβηκα κι εγώ στο άλογό μου και σε ένα τέταρτο έφτασα στο χωριό Σίγκμεν, που ήταν από κει δυο ώρες δρόμο, κι εκεί πέρα κατέβασα με μιας τρία-τέσσερα ποτήρια γερή ρακή. Κι όταν κάθησα, μ' έπιασε ρίγος, κι άρχισα να τρέμω, σαν να είχα πυρετό. Δεν πέρασε ούτε ώρα, έφτασε κι ο Μιλός εκεί, και με το να με δει, απόρσε και τρόμαξε. Και πιάνοντας το πληγωμένο πρόσωπό του, είπε: «Αχ, παπά μου, ζωντανός είσαι; Φεύγοντας, έλεγε, κοίταγα από μακριά την ιτιά μπας και σαλεύεις κρεμασμένος.

Αλλά δε σ'έβλεπα. Κι όταν βρόντησε το όπλο, τότε είπα μέσα μου: Να που έφυγε από τούτον τον κόσμο ο φτωχός παπάς Στόϊκο! Να τι βάσανα και φόβους του θανατά πέρασαν πάνω από το κεφάλι μου. Κι όλα αυτά για ξένες αμαρτίες. Κι αφού έζησα εκεί πέρα ολόκληρο χρόνο, έφυγα για το Κερμπουνάρ (σήμερα: Γκρούντοβο. - Γ.Μ.), έζησα κι εκεί άλλη μια χρονιά, κι έζησα χωρίς περιπέτειες. Όταν έφυγα κι από κει, οι χριστιανοί έκλαιγαν για το χωρισμό μας, ήθελαν να μείνω μαζί τους κι άλλη χρονιά. Δεν μπορούσα όμως να μείνω περισσότερο γιατί τα παιδιά μου είχαν φύγει από το Κότελ και πήγαν να ζήσουν στο Αρμπανάσι (στα ελληνικά η ονομασία του ήταν: Αρβανιτοχώρι - Γ.Μ.) και γι αυτό υπήρχε ανάγκη να πάω κοντά τους.

Σηκώθηκα λοιπόν και πήγα στο Αρμπανάσι το Μάρτη, στις δεκατρείς του μηνός, κι έζησα εκεί πέρα ως τον Ιούλη χωρίς να κάνω τίποτα, έζησα σ'ένα μοναστήρι γύρω στους δυο μήνες. Και τις μέρες εκείνες μας ήρθε ο επίσκοπος της Βρότσκις κυρ-Σεραφείμ άρρωστος και σε λίγες μέρες αποδήμησε εις Κύριον. Πέρασε λίγος καιρός κι εγώ κατέβηκα στον πρωτοσύγκελλο της πόλης Τίρνοβο, τον κυρ-Γρηγόριο, να τον παρακαλέσω για κάποιες ανάγκες του μοναστηριού. Κι εκείνος μου είπε: «Άφησε το μοναστήρι, γιατί θέλουμε να σε κάνουμε επίσκοπο της Βράτσας!» Κι εγώ αρνιόμουν ως ανάξιος για μια τέτοια θέση. Πρώτον ήμουν γέρος στην ηλικία, ήμουν 54 χρονώ. Και δεύτερο: έλεγαν, ότι η επαρχία αυτή είναι σκορπισμένη ανάμεσα σε πολλά μικροχώρια και θα'πρεπε να κοπιάσω πολύ στην υπηρεσία μου. Κι εκείνος έλεγε: «Θέλουμε να σε κάνουμε επίσκοπο οπωσδήποτε!» Και μ'αυτές τις συζητήσεις πέρασαν δεκαπέντε μέρες. Τη μέρα της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού ήρθε σπίτι μας ο αρχιδιάκονος Κυρ-Θεοδόσιος και μου είπε: «Να, πάτερ, πέρασαν τόσες μέρες από τότε που σε κάλεσε ο δεσπότης να γίνεις αρχιερέας, κι εσύ δεν θέλεις. Και τώρα με έστειλε ο κύριος μητροπολίτης (το ονομά του ήταν Ματθίος), μαζί του βρίσκονται και οι τέσσερεις επίσκοποι του. Σκέψου κι εσύ και δώσε μια απάντηση: θέλεις ή δε θέλεις να γίνεις επίσκοπος, διότι γι' αυτόν τον λόγο και ήρθα!». «Άκου-μου λέει,- πάτερ. Εμείς υπηρετούμε από είκοσι και πάνω χρόνια και δεν μπορούμε να αξιωθούμε να γίνουμε αρχιερείς. Άλλοι δίνουν και λεφτά, και υποσχέσεις, ακόμα και παρακλήτορες στέλνουν, ενώ σε σένα ήρθε το δώρο αυτό χωρίς να γίνεις υπηρέτης, χωρίς λεφτά και χωρίς ικέτες». Κι ενώ σκεπτόμουν τι απάντηση να δώσω, άρχισαν να μου λένε και τα παιδιά μου: «Γιατί, πατέρα, δε θέλεις να συμφωνήσεις, όταν οι ίδιοι σε παρακαλούν, για να 'χουμε κι εμείς πατέρα αρχιερέα!». Τότε γύρισα κι εγώ με το μέρος τους και το υποσχέθηκα. Κι ο αρχιδιάκονος μου φίλησε το χέρι κι έφυγε. Μετά με κάλεσαν στη μητρόπολη, όπου βρίσκονταν και οι επίσκοποι, κι εγώ τους φίλησα έναν έναν το χέρι

Ήταν μέρα Πέμπτη. Κι ο μητροπολίτης με πρόσταξε να είμαι έτοιμος: «Την Κυριακή θα σε χειροτονήσουμε αρχιερέα» είπε! Να όμως κατά πώς ήρθαν τα πράγματα: με χειροτόνησαν παπά το 1762, Σεπτέμβρη, πρώτη του μηνός, Κυριακή. Για αρχιερέα με χειροτόνησαν το 1794, πάλι Σεπτέμβρη, 17 του μηνός, Κυριακή. Και με τα ίδια άμφια που ήταν ντυμένος ο τότε αρχιερέας κυρ-Γεδεών στην πόλη Κότελ, όταν με χειροτόνησε παπά, έντυσαν και μένα, όταν με χειροτόνησαν αρχιερέα. Και μόλις έγινε αρχιερέας, την ίδια μέρα έγινε μεγάλη χαρά στη μητρόπολη, ενώ στο σπίτι μας έστρωσαν τραπέζι με πλούσια φαγητά. Μετά από τούτο έζησα στο Αρμπανάσι τρεις μήνες, ώσπου να ετοιμαστώ κι ώσπου να φτάσει το φερμάνι με την εντολή από την Κωνσταντινούπολη. Και σηκώθηκα να πάω για την ενορία μου το Δεκέμβρη, στις 13 του μηνός. Κι είχε τρομερό κρύο και πολλά χιόνια. Είχα πρόθεση να φτάσω στην επισκοπή μου ανήμερα των Χριστουγέννων. Κι όταν έφτασα στη πόλη Πλέβεν, οι χριστιανοί απορούσαν πώς τόλμησα να πάω στη Βράτσα με τέτοιο καιρό.

Να όμως που έφτασε και η πρώτη είδηση για ταραχές.

Κι εγώ ρώτησα: σην τι ταραχή να είναι αυτή στη Βράτσα; Και μου είπαν ότι ο Πασβάνογλου τσακώθηκε με τους Γκεντζ-αγά και Χαματζιογλου, εξαιτίας του ότι τους είχε διώξει από την πόλη Βίντιν. Μάζεψαν κι αυτοί ένα μέρος στρατιωτών από Τούρκους και Αρναούτηδες για να χτυπηθούν με τον Πασβάνογλου. Κι επειδή δεν μπορούσαν να περάσουν στο κατηλίκι (περιοχή του κατή, τούρκικου διακστή.-Γ.Μ.) του Βίντιν εξαιτίας του στρατεύματος του Πασβάνογλου, παρέμειναν στα χωριά της Βράτσας. Πώς να πάω στη Βράτσα; Έστειλα μπροστά από μένα χωρικούς και μόλις θα μάθαιναν ότι υπάρχουν στρατεύματα στα χωριά, θα έρχονταν να μου το πουν για να ξαναγυρίσω στο Πλέβεν. Κι έτσι φτάσαμε ως το χωριό Κοϊνλάρ (σήμερα Κοϊνάρ - Γ.Μ.) που βρίσκεται στα μισά του δρόμου προς τη Βράτσα. Κατά τα μεσάνυχτα όμως ήρθαν άνθρωποι και μας είπαν, ότι στο χωριό Μπρχνίτσα (σήμερα Μπρενίτσα. - Γ.Μ.) μια ώρα δρόμο από το Κοϊνλάρ, πλάκωσαν καμιά τετρακοσριά παντούροι (συνοριακοί στρατιώτες. - Γ.Μ.) του Πασβάνογλου. Και με το να μην ξέρουμε τη λέξη «παντούροι», μας έπιασε τρόμος. Δεν ξέραμε πού να πάμε! Έστειλα ανθρώπους να μου μισθώσουν σωματοφύλακα. Αλλά λόγω του κρύου και του φόβου δεν ήθελε κανένας ναρθεί. Έφτασε το μεσημέρι, δε φαινόταν κανείς. Κι εγώ να φοβούμαι μπας κι έρθουν οι παντούροι και μας ξεγυμνώσουν. Με δυσκολία βρήκαμε έναν Τούρκο και ξεκινήσαμε από το χωριό. Κι όταν κοντεύαμε στη Βράτσα, τί να δούμε-πλήθος στρατιώτες έβγαιναν από τη Βράτσα κι έρχονταν καταπάνω μας. Κι εμείς δεν ξέραμε, τι στρατός είναι. Όσπου να μάθουμε, τι φόβο δεν τραβήξαμε. Κι αυτοί ήταν κάτοικοι της Βράτσας-έτρεχαν, κυνηγώντας το στρατό που είχε καταληστέψει και

ξεγυμνώσει τα χωριά της Βράτσας. Κι έτσι έφτασα στην επισκοπή μου που ήταν όχι καλύτερη κι από φυλακή. - Αλλά ας είναι: οι χριστιανοί με δέχτηκαν με χαρά. Και πήγαινα στις εκκλησίες τις Κυριακές και τις γιορτές, κι έκανα διδαχή στη δική μας γλώσσα, τη βουλγάρικη. Κι εκείνοι οι χριστιανοί που δεν είχαν ακούσει ποτέ από άλλον αρχιερέα τέτοια κατήχηση στη γλώσσα μας, με έβλεπαν σαν κάποιο φιλόσοφο. Έβγαινα στα χωριά και μάζευα το δεσποτικό φόρο. Αλλά ελεημοσύνη κατά κανόνα μου δίναν πολύ λίγοι, γιατί τη χρονιά εκείνη σ'ολόκληρη τη Βουργαρία είχε πέσει μεγάλη πείνα. Είκοσι παράδες η οκά κόστιζε το αλεύρι. Υποσχέθηκαν να με βοηθήσουν πρραύστερα, αν τους έδινε ο θεός σοδειά.

Όταν τελείωσα στο κατηλίκι της Βράτσας, Ιούλη μήνα σηκώθηκα να πάω στο Πλέβεν, να μαζέψω φόρους κι από εκεί. Πλησιάζοντας στο Πλέβεν, έστειλα ανθρώπους να τους ειδοποιήσουν, ότι θέλω να επισκεφτώ και τα μέρη τους. Βγήκαν προς συνάντησή μας κάποιοι παπάδες και είπαν: «Δέσποτα, αδύνατο να ρθεις τώρα στο Πλέβεν, γιατί χτυπιούνται μεταξύ τους ο Τοπούζογλου κι ο Ναλμπάντογλου για το αγιανλίκι, ποιός από τους δυο να γίνει αγιανίν (εκλεγμένος από τους φεουδάρχες διοικητές της πόλης. - Γ.Μ.) Κι ούτε ένας χριστιανός δεν ξεμυτίζει από το σπίτι του. Κι εμείς φύγαμε τη νύχτα κρυφά. Και περνώντας δίπλα από το Πλέβεν, ακούσαμε πως βροντούσαν πυροβολισμοί ντουφεκιών. Κι ώσπου να το παρακάμψουμε, τι φόβο τραβήξαμε. Και τότε πήγαμε στο Αρμπανάσι. Μόλις βγήκα από την ενορία μου, με την ανοχή του Θεού, τη χρονιά εκείνη έπεσε ξαφνικά χολέρα. Και φούντωσε όλη η επαρχία, και οι συνοικισμοί, και τα χωριά: αμόλυντο δεν έμεινε ούτε ένα χωριό, κι αυτό εξαιτίας των αμαρτιών μας. Με τον τρόπο του θανάτου έζησα στο Αρμπανάσι τέσσερεις μήνες, κι όσα λεφτά κι αν είχα μαζέψει στο κατηλίκι της Βράτσας, τα έφαγα όλα. Οχτώβρη μήνα ήρθαν από το Πλέβεν να με πάρουν και μου είπαν «Έχουμε ακόμα χολέρα, αλλά περισσότερο υποφέρουν οι Τούρκοι, ενώ στους χριστιανούς λίγο το λίγο υποχωρεί!» Και πήγα μαζί τους στο Πλέβεν. Έρθε ένας παπάς να μου φιλήσει το χέρι. Κοιτάζω, -το πρόσωπό του φλέγεται σαν αναμμένη φωτιά. Κι όταν πήγε να φύγει από μένα, ακούω, ένας άλλος παπάς του λέει: «Γιατί φίλησες του δεσπότη το χέρι, μπας και δε βλέπεις ότι είσαι χολεριασμένος;» Κι αλήθεια έτσι ήταν, γιατί την ίδια νύχτα πέθανε ο παπάς. Το πρωί ήρθαν να με παρακκλέσουν να στείλω παπάδες για να τον θάψουν. «Αν δεν στείλεις παπάδες, - είπαν, - θα πάμε στον αγά και θα τους πάρουμε με τη βία να τον θάψουν. Ός τα τώρα όλους τους χολεριασμένους τους έθαβαν, γιατί λοιπόν να μη θέλουν να θάψουν κι αυτόν τον παπά;» Τί να κάνω κι εγώ; Έστειλα παπάδες και τον έθαψαν. Το πρωί ήρθαν οι παπάδες κι ούτε το πρόσεξα πως ανακατεύτηκα ανάμεσά τους. Και τότε σκέφτηκα να λειτουργήσω, και να μεταλάβω τα άγια των αγίων,

κι από εκεί και πέρα ό,τι δώσει ο Θεός! Κι άρχισα μετά να γυρίζω στο Πλέβεν και στα χωριά, αγίαζα παντού τα νερά, κι ο Θεός με φύλαξε. Κι έτσι πέρασαν δυο χρόνια, κι απ' αυτά που μάζεψα, με δυσκολία πλήρωσα το δεσποτικό φόρο και τα ποσοστά, κάλυψα και τα έξοδα, δεν μπόρεσα όμως να λιγοστέψω το χρέος.

Το 1796 επιτέθηκαν οι χαϊντούκοι (εδώ: οι κλέφτες. - Γ.Μ.) του Πασβάνογλου, έπιασαν όλα τα χωριά και τις κωμοπόλεις και δεν μπορούσα να βγω πουθενά. Έστειλα τότε παπάδες να μαζέψουν το δεσποτικό, αλλά έκαμν τη δουλειά τους με δυσκολία κι ούτε τον μισό δεν μπόρεσαν να μαζέψουν. Την ίδια χρονιά ξεσηκώθηκε ο βαλής της Ρουμελίας Μουσταφά-πασάς με 40.000 στρατό κατά του Πασβάνογλου. Και κράτησε σε πολιορκία το Βίντιν πολύ καιρό, αλλά δεν μπόρεσαν να κάνουν τίποτα. Κι όταν ο Μουσταφά-πασάς πήρε τα μάτια του κι έφυγε οι χαϊντούκοι του Πασβάνογλου ξανάπιασαν τα χωριά της ενορίας μου. Το 1797 οι κιρτζαλίοι (κλέφτες - Τούρκοι και δυσκαρεστημένοι από άλλες φυλές, μαζί τους και χριστιανοί. Γ.Μ.) συνενώθηκαν με τους ανθρώπους του Πασβάνογλου και επιτέθηκαν κατά της Βράτσας. Και την κρατούσαν σε κλειό οχτώ μέρες, χτυπιούνταν, αλλά δεν μπορούσαν να μπουν μέσα. Εγώ όμως, δυο μέρες πριν, είχα κταφύγει στο Ράχοβο (σήμερα Οριάχοβο. - Γ.Μ.) με σκοπό να περάσω στη γη των Βλάχων. Εκείνη τη νύχτα ξεκόπηκε από τον αγωιάτη το άλογό μας, κι έτσι έχασα διακόσια και παραπάνω γρόσια. Κι ώσπου να φτάσουμε στο Δούναβη, το τί φόβο τραβήξαμε, ένας θεός το ξέρει. Πήγα λοιπόν στο Αρμπανάσι, κι έζησα εκεί κάμποσο καιρό, ώσπου να τα μαζέψουν και να φύγουν από την ενορία μου οι κιρτζαλίοι. Και κατά το Φθινόπωρο ξαναγύρισα στη Βράτσα. Το 1798 κινήθηκε πάλι μέγα πλήθος βασιλικών στρατευμάτων εναντίον του Πασβάνογλου, που είχε κτακτήσει όλες τις περιοχές ως το Ρουστούκ και τη Βάρνα. Σηκώθηκε ο κκαπετάν-πασάς από την Κωνσταντινούπολη με κάμποσο στρατό και κανόνια, κι ο πολυπαινεμένος Καρά-Οσμάνογλου από την Ανκτόλια, και άλλοι είκοσι τέσσερεις πασάδες και όλοι οι αγιανίν από τη Ρουμेलία. Λέγανε, ότι εναντίον της πόλης Βίντιν είχε συγκεντρωθεί έως τριακόσιες χιλιάδες στράτευμα. Και την κρατούσαν σε πολιορκία, και χτυπιούνταν έξι μήνες, αλλά τίποτα δεν μπορούσαν να κάνουν. Και που δεν έτυχε τα κρυφτά κι εγώ τότε: σ'ένν μαντρί για πρόβιατα, Γενάρη μήνα, έζησα είκοσι μέρες, ώσπου να περάσει ο πρώτος στρατός. Κι όταν καθάρισε κάπως ο δρόμος, έφυγα νύχτα για το Τέτιουβεν (σήμερα Τέτεβεν. - Γ.Μ.) μέσα από πυκνό δάσος, και τα κλωνάρια των δέντρων παραλίγο να μου βγάλουν τα μάτια. Κι εκεί πέρασα δυο μήνες. Κι όταν τα πρώτα στρατεύματα κίνησαν για το Βίντιν, σηκώθηκα από το Τέτιουβεν και πήγα στη Βράτσα, την Κυριακή του Χριστού (της Λαμπρής. - Γ.Μ.). Και στο δρόμο παραλίγο να

με σκοτώσουν Τούρκοι για ξένο φταίξιμο. Τότε ο Σιλιχτάρ Χουσεΐν - πασάς, στο δρόμο προς το Βίντιν, έκαψε το Γκάμπροβο, ενώ το Αρμπανάσι το λεηλάτησαν οι κιρτζαλλίοι που είχε μαζί του. Και το σπίτι μας το λεηλάτησαν παντελώς, και δεν άφησαν μήτε πιάτο μήτε κουτάλι. Και τα ρούχια μου, και τα χαρτιά που είχα - όλα τα πήραν, κι όλο το σπίτι το γύρισαν ανάποδα. Τα παιδιά μου, στο μεταξύ, είχαν φύγει για το Κότελ, κι από κει - για το Σφιστόφ. Κι εγώ, αφού δεν μπορούσα να γυρίσω τα χωριά της ενορίας μου, εξαιτίας του στρατού, πήγα με τον πρωτοσύγκελο του Τιρνόβου να μαζέψω φόρους από την ενορία του Τιρνόβου. Κι ύστερα πήγα στο Σφιστόφ και βρήκα τα παιδιά μου γυμνά: Κάθονται στην ψάθα κι εγώ να μην έχω λεφτά να τους αγοράσω ρούχα. Μεγάλη η λύπη!

Αύγουστο μήνα πήγα στην ενορία μου. Κι όλο το στράτευμα βρισκόταν στο Βίντιν, χτυπιόταν για να πάρει την πόλη. Τι φόβο πέρασα, γυρίζοντας τα χωριά και μαζεύοντας φόρους. Οι Τούρκοι δελημπάσηδες (μαχαιροβγάλτες που λιποταχτούσαν - Γ.Μ.) οπισθοχωρώντας, αποκόβονταν από την ορδή και ξεγύμνωναν τα χωριά, ενώ οι σουμπασάδες (άντρες της χωροφυλακής, - Γ.Μ.) τους μάζευαν. Εγώ όμως γύριζα στα χωριά. Κι όταν τέλος, ο Πασβάνογλου τσάκισε και διέλυσε τα βασιλικά στρατεύματα τη μέρα του Αγίου Δημητρίου, εγώ ήμουν στα χωριά. Σχόρπισαν στα χωριά οι Τούρκοι που έφευγαν από το Βίντιν. Και πόσα βάσανα δεν υπόφερα, και τι τρόμο δε δοκίμασα ώσπου να φτάσω, τέλος, στη Βράτσα, τι βουνά, τι λόφους και τι κάμπους δεν πάτησα! Κι έμεινα εκεί μια-δυο μέρες και ήρθε είδηση ότι προς τη Βράτσα κίνησε ο Αλιού-πασάς (Αλέφ-πασάς πιά σωστά. Γ.Μ.) με δεκαπέντε χιλιάδες στρατό. Τη νύχτα ήρθαν οι Τούρκοι να καθαρίσουν σπίτια για τα κονάκια τους, κι εγώ, μόλις το άκουσα αυτό, σηκώθηκα εκείνη τη νύχτα στις οχτώ η ώρα (τούρκικη ώρα. Κανονική: δύο μετά τα μεσάνυχτα. - Γ.Μ.) για να φύγω μακριά από τη Βράτσα. Η νύχτα πίσσα, ο καιρός - όλο βροχή, και το βουνό απότομο, ψηλό, πόσες φορές δεν έπεσα στο δρόμο, ώσπου να φτάσω στο μοναστήρι του Τσερεπίς. Φτάνοντας στο μοναστήρι, δεν βρήκαμε κανέναν: οι καλόγεροι είχαν φύγει, το μοναστήρι κλειδωμένο, και χωρίς να ξέρουμε που βρίσκονται. Καλά που στο δρόμο συναντήσαμε έναν παπά χωρικό που ήξερε πως κρύβονται σε μια σπηλιά, και μας οδήγησε σε κείνους. Κι έμεινα μαζί τους σε κείνη τη σπηλιά είκοσι τέσσερις μέρες, κρουλόγησα κι αρρώστησα. Τέσσερις μέρες ήμουν άρρωστος στο κρεβάτι, μετά άρχισα να ζεσταίνομαι και σιγά-σιγά έγινα καλά. Και σηκώθηκα για να πάω σε άλλο μοναστήρι που βρίσκεται στην επαρχία της Σόφιας. Εκεί όμως έχει ψηλά βουνά, με άλογο ήταν αδύνατο να περάσεις, αλλά εμένα μου πονούσαν τα ποδάρια και δεν μπορούσα να πάω πεζός. Ανέβασμα και κατέβασμα από εκεί δυο ώρες. Κι ώσπου ν'ανεβώ και να κατεβώ έκλαψα στ'

αλήθεια τη ζωή μου με δάκρυα πικρά. Κι εκεί πέρασα 14 μέρες και μου έφεραν γράμμα από τη Βράτσα ότι ο καπετάν-πασάς σκότωσε τον Αλιού-πασά στο Ράχοβο, και το στράτευμά του διαλύθηκε. Ενώ στη Βράτσα ήρθε άλλος, ο Γουσουφ-πασάς, για να ξεχειμωνιάσει εκεί.

Μου έγραψαν ακόμα ότι η επισκοπή είναι άδεια, ότι ο Γιουσούφ-πασάς είναι καλός άνθρωπος και να γυρίσω στην επισκοπή. Το χιόνι όμως ήταν πολύ, ο χειμώνας άγριος, δέκα ώρες δρόμο από κει κι εμείς κάναμε τρεις ολόκληρες μέρες. Και στη Βράτσα έζησα ήσυχος κάπου δέκα μέρες. Και μετά ήρθαν στη Βράτσα δέκα αλβανικά μπαϊράκια (τμήματα - Γ. Μ.). Κι επειδή δεν υπήρχαν άδεια σπίτια για κονάκι, ήρθαν κι εγκαταστάθηκαν στην επισκοπή καμιά δεκαπενταριά ψυχές, με την υποχρέωση να τους ταΐζω κιόλας. Οντά είχαμε μόνο έναν, υπήρχε κάποτε και δεύτερος, αλλά τον είχαν κατστρέψει οι Τούρκοι. Χειμώνας καιρός, το κρύο φοβερό, γιατί αυτό εδώ δεν ήταν πριν επισκοπή, αλλά εκκλησιαστικό μέτρη για να κατασταλάζουν οι καλόγεροι. Κι ώσπου να βρω καιρό και να φύγω από τούτους, πόσα τερτίπια δεν χρησιμοποίησα. Μα και σε ποιο σπίτι να πάω, αφού όλα ήταν γεμάτα με Τούρκους! Πήγα κι εγώ στον Τατάρ-αγά. Στο κεφάλι μου φορούσα πράσινο καλπάκι κι εκείνος με ρώτησε- τι άνθρωπος είσαι συ; Αν του πω αρχιερέας, δεν θα μου έδινε σημασία, και του είπα: γιατρός είμαι. Και τότε άρχισαν να με ρωτούν για φάρμακα, και σ'ότι μπορούσα τους απαντούσα. Και μετά, έτσι που βράδιαζε, πήγα σ'έναν χριστιανό, κι εκείνος με δέχτηκε στην οικογενειά του, γιατί άλλο σπίτι δεν υπήρχε λεύτερο. Οι υπηρέτες μου έμειναν στην αυλή και είδα ότι πέθαιναν από το κρύο. Ήθελα να ξαναφύγω από τη Βράτσα, αλλά οι Αλβανοί του πασά φύλαγαν την πύλη της πόλης και ρωτούσαν τον καθένα, ποιος βγαίνει και ποιος μπαίνει. Τι να κάνω; Έστειλα μπροστά το μουλάρά με δυο ντόπιους Τούρκους, κι εγώ κουκούλωσα το κεφάλι μου μ' ένα μάλλινο μαντήλι και πήρα στο χέρι μου καμουτσίκι, και πρόσταξα το σείζη να προχωρήσει. Κι με την ιδιότητα του Τάταρου ταχυδρόμου του πασά πέρασα βιαστικά την πύλη. Και δεν με γνώρισαν ποιος είμαι. Και πήγα πάλι στο μοναστήρι του Τσερεπίς. Στο μεταξύ στην επισκοπή, εκείνοι οι Αλβανοί, είχαν κατκλέψει κλινοσκεπάσματα και πιατικά, ενώ το στάρι, και το κριθάρι, και το κρασί τα είχαν φάει, τα είχαν πει κι τα είχαν πουλήσει όλα. Σ' αυτό το μοναστήρι δεν μπορούσα να μείνω και πολύ, σηκώθηκα και πήγα σ' άλλο που βρισκόταν κάπως μακριά από τη Βράτσα. Φτάσαμε αργά το βράδυ σ' ένα χωριό. Αλλά όλοι τους είχαν φύγει, ψυχή δεν είχε μείνει, δεν βρίσκαμε ούτε ψωμί, ούτε ξύλα, κι έξω-άγρια παγωνιά, η νύχτα ατέλειωτη, Δεκέμβρης μήνας, παρά λίγο να πεθάνουμε από το κρύο. Το πρωί σηκωθήκαμε νωρίς. Οι δρόμοι κλειστοί, το χιόνι πολύ, τέσσερις ώρες ο δρόμος ως το μοναστήρι του Καρλ-ούχοβο κι εμείς

τον περάσαμε με δυσκολία σε δυο μέρες. Εκεί έμεινα πέντ' έξι μέρες και γιορτάσαμε τα Χριστούγεννα. Και προς τα κει άρχισαν να καταφτάνουν Τούρκοι από το στράτευμα, γιατί επιστρέφοντας από το Βίντιν, σ' όλες τις γύρω κωμοπόλεις βρίσκονταν οι πασάδες, ενώ στα χωριά γύριζαν οι άνθρωποι των πασάδων, κυρίως για μάσα και για να ξεγυμνώνουν τα χωριά. Μα ήταν αδύνατο να μείνω και σε τούτο το μοναστήρι. Και ξαναπήγα στο Τέτιουβεν, κι εκεί έζησα σαράντα μέρες. Φλεβάρη μήνα ήρθαν κάποιοι άνθρωποι και μας είπαν ότι έφυγαν οι δελημπασήδες του Καπουντάν-πασά, δυο χιλιάδες από τους οποίους ξεχειμώνιαζαν στο Πλέβεν. Κι εγώ χάρηκα, και πήγα στο Πλέβεν, και δεν μου πέρασε από το μυαλό, ότι στη Βράτσα βρίσκεται ο Γιοσούφ-πασάς, στην πόλη Λομ (στο Δούναβη. - Γ.Μ.) στη χώρα των Βλάχων - ο Γκιουρτζή-πασάς, ενώ απέναντι από το Λομ ήταν ο Σιλιχτέρ Χουσεϊν-πασάς, όλοι τους πλιατσικολόγοι κι άγριοι ληστές. Κι αν θα ερχόντουσαν προς το Πλέβεν, πού να πήγαινα; Δεν θα έφευγα επειδή τους είχα κάνει κανένα κακό, αλλά γιατί το ονομά μου είναι μεγάλο-αρχιερέας. Κι οι πασάδες-ληστές αν με βάλουν στο χέρι τους και με δέκα κισέτια (5.000 γρόσια,-Γ.Μ.) δε θα γλύτωνν, και μαζί μου δεν είχα ούτε εκατό γρόσια! Στο Πλέβεν φτάσαμε το Σάββατο των Κεκοιμημένων, κι έζησα εκεί με την ησυχία μου ως την Παρασκευή της Τυροφάγου. Αργά το βράδυ πλάκωσαν οι δελημπασήδες του Γκιουρτζή-πασά. Έσπασαν τις πόρτες, ήρθαν και στο κονάκι μου δώδεκα δελημπασήδες καβάλα στ' άλογα. Κι εμείς να μην έχουμε ούτε ψωμί, ούτε κριθάρι, ούτε άχυρο κι ούτε χόρτο. Πέσαμε στα πόδια τους και τους παρακαλέσαμε, τους δώσαμε και λεφτά, και πήγαν σε άλλα σπίτια. Και μας είπαν, ότι την άλλη μέρα το πρωί θά'ρθει ο Γκιουρτζή-πασάς με τέσσερεις χιλιάδες στρατό. Και πού να φύγω; Να βγω έξω δε μπορώ, να μείνω σε σπίτι χριστιανού-είναι αδύνατο. Κι έφυγα από το σπίτι μου και χώθηκα μέσα σ'ένα χαρέμι τουρκικό. Νόμισα πως ο Γκιουρτζή-πασάς θα έμενε μια-δυο μέρες και θα 'φευγε. Κάτι τέτοιο όμως δεν έγινε, γιατί κάθησε δέκα ολόκληρες μέρες. Κι όταν έφυγε, την ίδια μέρα ήρθε ο Χουσεϊν-πασάς με έξι χιλιάδες στρατό. Και δεν άφησαν ούτε ένα σπίτι αδειανό μήτε χριστιανού, μήτε Τούρκου. Έμπηξαν τις φωνές και τα κλάματα οι τουρκάλες, αλλά ποιός τις άκουγε! Ήρθαν και στο δικό μας σπίτι, αλλά δεν είχε μέρος για τα άλογα, και δεν τους άρεσε κιάλας. Κι όσον καιρό εκείνοι μπαϊνόβγαϊναν στο σπίτι, έτρεχα από το φόβο μου στην καντίνα (στην πρεσβύτερη γυναίκα του χαρεμιού. Γ.Μ.), κι εκείνη, κατά το συνήθειό τους, γύριζε το πρόσωπο προς τ' αλλού για να μην την αντικρύσω. Κι ετούτος ο πασάς έμεινε δεκαπέντε μέρες. Κι έτσι έμεινα κι εγώ σε κείνο το τούρκικο χαρέμι είκοσι έξι μέρες. Ήταν Μεγάλη Σαρακοστή, κι ο Τούρκος δεν είχε τίποτα για φαγητό. Τα τσαρσιά (μπακάλικα, μικρομάγαζα. - Γ.Μ.), ήταν κλειστά κι ο κάθε

χριστιανός είχε στο σπίτι του και τους δικούς του Τούρκους, ποιος είχε μυαλό να σκεφτεί για μένα και να μου φέρει κανένα φαγητό; Και οι άνθρωποι εκεί πέρα δεν είναι μαθημένοι να έχουν σε τιμή τον αρχιερέα. Καλά, χωρίς φατί, αλλά πολλές μέρες απόμεινα και χωρίς ψωμί, γιατί ο Τούρκος εκείνος ήταν φτωχός άνθρωπος και πιο πολύ έτρωγαν καλαμποκίσιο ψωμί. Είχαν λίγο λάχανο αρμιά (τουρσί. - Γ.Μ.) και τίποτα περισσότερο. Και τι φόβος με είχε πιάσει μπας και πάει κανένας και με καταδώσει, γιατί από μένα θα ζητούσαν πολλά λεφτά. Και αφού δεν τα έχω, σκεφτόμουν, θα με σκοτώσουν. Όταν έφυγαν (οι Τούρκοι, - Γ.Μ.), βγήκα από κείνο το χαρέμι και πήγα στο σπίτι του επιτρόπου μου. Και δεν πέρασαν ούτε τρεις μέρες και στην πόλη συνέβη μεγάλη ταραχή. Και ρώτησα: «Τι είναι αυτό;» Και μου είπαν: «Κιρτζαλίοι πλησίασαν στην άκρη της πόλης και θέλουν οπωσδήποτε να μπουν μέσα!» Και βλέπω, παντρεμένες τουρκάλες και γυναίκες χριστιανών, κουβαλώντας η καθεμιά από τούτες ένα μεγάλο μπόγο με τα πράγματά τους, κλαίνε και τρέχουν για να μπουν στο οχυρωμένο μέρος των Τούρκων. Την ίδια στιγμή σηκώθηκε κι ο επίτροπος με τη γυναίκα του, πήραν κάποια πράγματα μαζί τους και βγήκαν όζω από το σπίτι τους. Και εγώ πού να πάω; Κάποιοι άνθρωποι με συμβούλευαν να κλειστώ σ' ένα χάνι που είναι περιτειχισμένο με γερό πέτρινο αυλόγυρο. Υπήρχαν εκεί και αρκετοί Τούρκοι, κι οι Κιρτζαλίοι δεν μπορούσαν να το πάρουν. Πήγα κι εγώ σ' εκείνο το χάνι και έμεινα δεκαπέντε μέρες, ώσπου να φύγουν οι Κιρτζαλίοι προς το Τίρνοβο.

Να όμως που έφτασε κι ο Άγιος Λάζαρος (η μέρα του Λαζάρου. - Γ.Μ.). Εκείνη τη μέρα βγήκα από το χάνι και πήγα στο μετόχι του Αγίου Τάφου και ήσυχος πέρασα τη βδομάδα των παθών. Και τη μέρα του Πάσχα έκανα τη λειτουργία εγώ ο ίδιος και χαιρόμασταν όλοι. Κατά τις οχτώ και κάτι (τρεις το απόγευμα. - Γ.Μ.) ξεκινήσαμε για τον εσπερινό. Κατά το συνήθειο, όταν αρχίσαμε να φιλούμε ο ένας τον άλλο με το «Χριστός ανέστη!», ακούσαμε να τραντάζεται η πόλη, κι ύστερα έφταναν φωνές κι ομαδικός θρήνος. Κι όλοι οι άνθρωποι που βρίσκονταν στην εκκλησία, χύθηκαν προς τα έξω. Έμεινα μόνος μου μέσα στην εκκλησία ντυμένος με τα άμφια του αρχιερέα. Ακούω απ' έξω φωνές και κλάματα και δε μπορώ να καταλάβω: τι ανθρώπινο βουητό να είναι τούτο. Και δεν παίρνω το θάρρος να κοιτάζω προς τα έξω, αν και ο αυλόγυρος της εκκλησίας ήταν αχαμνός κι έφεγγε από παντού. Κι εκείνη την ώρα άρχισε να πέφτει από ψηλά χαλάζι χοντρό σαν το καρύδι, αλλά δεν κράτησε πολύ και πέρασε. Τότε μπήκε στην εκκλησία ένας παπάς και μου είπε ότι ήρθαν οι χαϊντούκοι του Πασβάνογλου, κάπου δυο χιλιάδες, έσπασαν πύλη και πόρτες, εγκαταστάθηκαν στο μετόχι μας κι ότι όλα τα πράγματά μου τα κατάνεψαν. Κι εγώ πού να πάω; Μ' έπιασε ζαλάδα! Στην πόλη όμως βρέ-

Γιάννη Μότ

СОФРОНИЙ
ВРАЧАНСКИЙ

СВЯТЫЙ

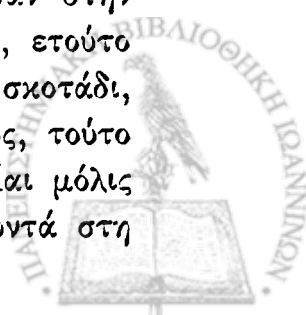
1

ВЪ ПАРСКИ И СЛАВЯНСКИ

Προσωπογραφία του Σωφρόνιου Βράτσας από το εξώφυλλο της έκδοσης απάντων σε δύο τόμους. τ. 1. 1989.

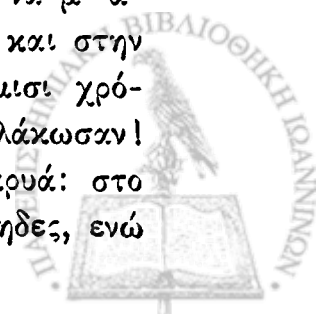
θηκε ο φορατζής αιγοπροβάτων, ο κυρ-Κωνσταντίνος, με τον υπηρέτη, τους φρουρούς του και καμιά εξηνταριά ψυχές με τους βοσκούς που ήρθαν μ'εκείνον στο παζάρι για να μαζέψουν πρόβατα στη θέση του φόρου όπως το συνήθιζαν. Κι έστειλα τότε εκείνον τον παπά να τον δει, ήρθαν άνθρωποί του, και με πήραν από την εκκλησία και με οδήγησαν στο κονάκι του. Κι έζησα εκεί δεκαεννιά μέρες. Μα εκεί πέρα είχαν κονάκι άνθρωποι του Πασβάνογλου, ήταν μεθυσμένοι, και κάναν κακό. Γι' αυτόν το λόγο ο κυρ-Κωνσταντίνος πήρε δυο ανθρώπους από τον αγά που τον έλεγαν Γκοσανιτσαλή-Χαλίλ. Έμειναν μαζί μ'εμάς, μαζί τρώγαμε και ψωμί! Έρχονταν απ'έξω και Κιρτζαλίοι. Κι εγώ καθόμουν ανάμεσά τους, στο κεφάλι μου φορούσα μια βλάχικη κατσούλα- και με έλεγαν γιαζατζή (γραφιά, γραμματικό.- Γ.Μ.) Στογιάν. Δε μπορούσα ούτε να διαβάσω κάτι τι, κι ούτε να κάνω καν την προσευχή μου. Κάποτε μου είπε ο Κωνσταντίνος- τσορμπατζής «Εμείς, είπα, θέλουμε να πάμε στο Τίρνοβο, αλλά μέσω της Βλαχιάς, γιατί δεν τολμούμε να πάμε κατ'ευθείαν, εξαιτίας των κιρτζαλίων. Κι άρχισα να σκέφτομαι, τι να κάνω. Να μείνω στο Πλέβεν μόνος μου ανάμεσα στους κιρτζαλίους- δεν είναι ευχάριστο. Να φύγω για τη Βράτσα- δεν το αποτολμώ. Να πάω μαζί τους στη Βλαχιά; Τι να κάνω εκεί; Ήθελα να πάω στη Βράτσα, αλλά δεν τολμούσα να πάρω Τούρκο συνοδό, για να μην πει σε κάποιον κάτι τι για μένα. Πήρα κι εγώ τότε έναν χριστιανό από τον Κωνσταντίνο-τσορμπατζή και σηκωθήκαμε νύχτα, κι η νύχτα ήταν μικρή, Μάης μήνας. Τέσσερεις ήμασταν- μέσα από δάση, μέσα από κάμπους βαδίζαμε στα τυφλά κι όχι το δρόμο- δρόμο.- Φτάσαμε στον ποταμό Ίσκαρ, μα το ποτάμι ήταν αδύνατο να το περάσουμε χωρίς βάρκα. Απέναντί μας ήταν το χωριό Κοϊνλάρ. Φωνάζουμε- ποιός να μας ακούσει από το θόρυβο του νερού. Άνθρωπος - ούτε ψυχή, κόντευε να βραδιάσει. έβρεχει κιόλας. Να ρίξουμε μια τουφεκιά δεν αποτολμούσαμε, γιατί στο χωριό μπορεί να'ναι χιϊντεύκοι του Πασβάνογλου. Τι να κάνουμε; Χάσαμε τα λογικά μας. Τέλος, είδαμε το γελαδάρη, κι εκείνος μας γνώρισε, και πήγε να το πει στο χωριό. Κι ήρθαν άνθρωποι με βάρκα, η βάρκα όμως αυτή ήταν σκάφη του θανάτου-χωρούσε τρεις-τέσσερεις ανθρώπους, ενώ τα άλογα έπρεπε να περάσουν ξεσαμάρωτα και χωρίς φορτιό. Κι όταν αμολύσαμε τ' άλογα, διώχοντάς τα να περάσουν το ποτάμι, έν' απ' αυτά πήγε και τόσκασε πίσω προς το δάσος. Θε μου, τι να κάνουμε; Νύχτωσε. Εκείνα τ'άλογα πέρασαν στην απέναντι μεριά, κι ετούτο έφυγε στο δάσος. Εκείνα να φυλάξουμε, ετούτο να πιάσουμε; Κι αυτό το ποτάμι του θανάτου, νύχτα καιρό, στο σκοτάδι, πως να το περάσουμε; Θα πνιγούμε όλοι. Αλλά βοήθησε ο θεός, τούτο το ζο δεν έφυγε μακριά, γύρισε και πήγε προς τ'άλλα τ'άλογα. Και μόλις περάσαμε το ποτάμι, άσπρισε λίγο το μάτι μας, γιατί κοντά στη

Βράτσα δεν είχαμε και τόσο φόβο από τους Κιρτζαλίους. Και φτάσαμε, τέλος, στη Βράτσα. Κι εκείνη τη χρονιά έμεινα εκεί ως του αγίου Δημητρίου, δεν τολμούσα να ξεμυτίσω με κανέναν τρόπο. Και μετά του αγίου Δημητρίου σηκώθηκα και πήγα στο Πλέβεν, αλλά εκεί βρίσκονταν οι χαϊντούκοι του Πασβάνογλου. Εκεί έζησα ως του αγίου Νικολάου, κι οι παπάδες μάζεψαν φόρο. Μετά είδα ότι πλήθος οι χαϊντούκοι του Πασβάνογλου άρχισαν να συγκεντρώνονται στο Πλέβεν και φοβήθηκα μπας και μου κάνουν κανένα κακό. Κι έφυγα από το Πλέβεν το 1799, Δεκέμβρη μήνα, και πήγα στη Νικόπολη για να περάσω το Δούναβη και να ξαναπάω στη Βλαχιά. Επειδή όμως το Δούναβη τον βρήκαμε παγωμένο κι από τις δυο μεριές, ήταν αδύνατο να τον περάσουμε. Γι' αυτό και κάθησα στη Νικόπολη έξι μέρες. Κι ύστερα άκουσα ότι έρχεται για τη Νικόπολη ο Ντιαβούρ-ιμάμης, φοβήθηκα κι έδωσα πολλά λεφτά για να με περάσουν από το Δούναβη, αλλά με τι τρόπο. Έσπασε ο πάγος κι ένα από τα άλογα έπεσε μέσα και πνίγηκε, ενώ τα υπόλοιπα τα έδεσαν πάνω σε σανίδια και τα έσυραν στον πάγο. Κι ώσπου να φτάσουμε στο Ζίμνιτσι, παρά λίγο να πεθάνουμε από το κρύο. Η γη των Βλάχων είναι γυμνή, δε βλέπεις ούτε δρόμο, ούτε σπίτι, έξι ώρες διαδρομή την κάνουμε σε τρεις ολόκληρες μέρες.

Το 1800 σηκώθηκε πάλι το βασιλικό στράτευμα εναντίον του Πασβάνογλου: ο Μουρούζ-μπέης του Βουκουρεστίου (ο Οσποδάρος Αλέξανδρος Μουρούζης. Γ.Μ.) από τη Βλαχιά και πασάδες από την Τουρκιά. Μα για ποια αιτία να σας τα πω; Στο χωριό Βερμπίτσα ήταν ένας σουλτάνος που είχε δοξαστεί, γιατί είχε νικήσει τους Γερμανούς (τους Αυστριακούς. - Γ.Μ.) κοντά στην πόλη Γκιούργκεβο (Τζούρτζου, στη Ρουμανία. - Γ.Μ.) γι' αυτό και σήκωσε κεφάλι και δεν ήθελε να υποταχθεί στο βεζύρη, που βρισκόταν στην πόλη Σούμεν με τούρκικη ορδή. Κι ο βεζύρης διέταξε να του καταστρέψουν τα ανάκτορα. Κι εκείνος το 'σκασε στη Μοσκοβία (Ρωσία. - Γ.Μ.) κι έζησε εκεί έξι χρόνια. Ύστερα, με τη βοήθεια των Ρώσων κατέβηκε στην Κωνσταντινούπολη κι ο βασιλιάς του έδωσε την άδεια να ξαναχτίσει τα ανάκτορά του. Κι όταν έφευγε για τη Βερμπίτσα, μάζεψε στρατό από Τούρκους και χριστιανούς. Και πήγε στην πόλη Βίντιν, και δεν ξέρω για τι ακριβώς κουβέντισε με τον Πασβάνογλου. Κι ακούστηκε η φήμη ότι συμφώνησαν με τον Πασβάνογλου: Ο σουλτάνος να γίνει βασιλιάς, ενώ ο Πασβάνογλου-βεζύρης. Χάρη σ' αυτό ή όχι, αλλά το στράτευμα ξεκίνησε πάλι εναντίον της πόλης Βίντιν. Κι εγώ τι να κάνω; Λεφτά δεν είχα ούτε για να ζήσω, ενώ από μένα ζητούσαν φόρο. Και να φύγω-άσχημο, είναι, αλλά και να μη φύγω-πάλι άσχημο είναι. Μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα, που λένε. Κατ' αρχήν πρέπει να πάρω άδεια από τον πασά του Βίντιν για να μαζέψω το δεσποτικό. Αλλά εγώ είμαι χωρίς μητρόπολη και χωρίς επισκοπή, επομένως δεν μπορώ να πάρω άδεια. Στη Βλαχιά ήταν

ένας μοναχός ονόματι Καλλίνικος, ηγούμενος στο μοναστήρι Μαρκούτσα (ρουμανικά - Μιρκούτσα. Γ. Μ). Κι ήταν άνθρωπος απτόητος, δεν έσκυβε κεφάλι σε κανέναν, και προπαντός στο μητροπολίτη της Ουγγροβλαχίας. Κι ο τελευταίος με μια δίκη τον είχε κλείσει στη φυλακή. Κι από το πείσμα του να τι έκανε! Έστειλε ανθρώπό του στην πόλη Βίντιν και υποσχέθηκε στον Πασβάνογλου σαράντα κισέτια (20 000 γρόσια. - Γ. Μ.) αν θα τον έφτιαχνε αρχιερέα στο Βίντιν, επειδή ο Πασβάνογλου από κάποια αιτία ήταν θυρωμένος και μισούσε τον αρχιερέα της πόλης Βίντιν. Κι εκείνος ο Καλλίνικος, ο μοναχός, το ήξερε, γι' αυτό και πήγε στο Βίντιν, σκαρφιζόμενος κάποια πονηριά. Κι έδιωξε ο Πασβάνογλου εκείνον τον αρχιερέα και του πήρε τα πάντα, ότι κι αν είχε, κι έστειλε τον Καλλίνικο στη Μητρόπολη, στη θέση του αρχιερέα, ώσπου να του'ρθει η άδεια από τον πατριάρχη με το διορισμό στη θέση του αρχιερέα στο Βίντιν. Κι εγώ, που είχα μ' αυτόν τον Καλλίνικο φίλια από πολύ παλιά, του'στειλα ένα γράμμα και τον παρακαλούσα να λάβει το θάρρος και να πάει στον Πασβάνογλου, να αποσπάσει από τον πασά ή από τον κεχαγιά του μια άδεια για να πάω να μαζέψω το δεσποτικό φόρο. Κι εκείνος μου έγραψε: «Πήγαινε στη Βράτσα και να πέμψεις άνθρωπο για να σου στείλω με κσίνον το τεσκερί του πασά». Εγώ όμως δεν ήξερα την πονηριά του, σηκώθηκα και πήγα στη Βράτσα. Και πέρασαν λίγες μέρες ώσπου να στείλω ανθρώπό μου στο Βίντιν. Κι ο Καλλίνικος έστειλε την άδεια του Πασβάνογλου για μένα με μαντατοφόρο και με την εντολή να με πάρει και να με πάει στο Βίντιν. Πήγα κι εγώ στο Βίντιν, και δυο-τρεις μήνες λειτούργουσα στις εκκλησίες. Έτσι ήταν γραμμένο και στην άδεια του πασά, ότι είμαι απαραίτητος στους χριστιανούς για λίγο καιρό, να εκπληρώσω τις ανάγκες τους, μετά να φύγω για την επαρχία μου. Και μόλις άρχισα να πρακαλώ για την άδεια, ήρθε άνθρωπος του πασά και μου είπε: «Αν δεν γίνει αυτός ο Καλλίνικος αρχιερέας, δεν μπορείς να φύγεις πουθενά!» Κι εγώ ο φτωχός τι να κάνω τώρα, μπερδεύτηκα άσχημα! Και έζησα στο Βίντιν τρία χρόνια, και τι δεν υπόφερα από κσίνον τον καλόγερο Καλλίνικο! Ζούσα μ' εκείνον σαν ο τελευταίος υπηρέτης, δεν ήθελε να με αναγνωρίσει πουθενά για πουθενά ούτε καν σαν άνθρωπο, πόσο περισσότερο σαν αρχιερέα. Ήταν ένα με τους Τούρκους, με τους χαϊντούκους του Πασβάνογλου. Γι' αυτό και δεν τολμούσα να πω λέξη, δεν με άφηνε να λείψω πουθενά, μόνο στην εκκλησία, κι αυτό με κάποιον παπά. Αλλά και να μ' άφηνε, μου πονούσαν τα πόδια και δεν μπορούσα να βαδίσω, ακόμα και στην εκκλησία πήγαινα με κάρο. Κι εκείνη η πολιορκία κράτησε δυόμισι χρόνια. Τι φόβο δεν πέρασα, πόση λύπη και τι σκουτούρες δεν με πλάκωσαν! Κι άρχισε η τρίτη πολιορκία του Βίντιν. Αλλά βρίσκονταν μακριά: στο Πλέβεν έστεκε ο Πλιασά-πασάς με δεκαπέντε χιλιάδες Αρναούτηδες, ενώ

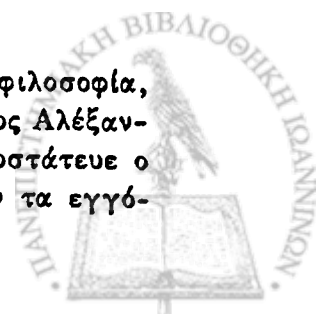

στη Μπέλκοβτσα- ο Γκιουρτζή-πασάς με άλλους τόσους στρατιώτες· στη χώρα των Βλάχων ήταν ο Μουρούζ-μπέης με τον Ιμπραήμ-ναζαρί (επιθεωρητής, επόπτης.-Γ.Μ.) και ο Αϊντίν-πασάς με παρόμοιο στράτευμα. Ενώ ο Πασβάνογλου είχε μαζί του κιρτζαλίους τρία μπουλούκια (συντάγματα.- Γ.Μ.) του Μανάφ-Ιμπραϊμ με δυο χιλιάδες ψυχές. Χτύπησε τον Πλιασά-πασά, του πήρε όλες τις πορμήθειες που είχε και τις έφερε στο Βίντιν. Κι ο Πλιασά-πασάς το' βαλε στα πόδια και όπου φύγει φύγει. Κι έφεραν από το στράτευμά του στο Βίντιν γύρω στις χίλιες ψυχές. Τους έδωσε ο Πασβάνογλου από ένα ψωμί και τους έδιωξε. Ένας άλλος Κιρτζαλής, ο Φιλιμπέλη (ο της Φιλιππούπολης.- Γ.Μ.) Καρά-Μουσταφάς, επιτέθηκε αιφνιδιαστικά τη νύχτα εναντίον του Γιουρτζή-πασά, του πήρε όλα τα πολεμοφόδια και τα έφερε στο Βίντιν. Άλλος μπουλούκμπασης (επικεφαλής ορδών.- Γ.Μ.) ήταν ο Γκουσανίτσαλη Χαλίλ (Γκουσάντς-Αλή-Χαλίλ.-Γ.Μ.). Και πολλοί άλλοι παρόμοιοι χαϊντούκοι του Πασβάνογλου έστεκαν σταθερά εναντίον του βασιλικού στρατεύματος. Και δεν το άφηναν να πλησιάσει στο Βίντιν. Και τέλος με την άδεια του Πασβάνογλου οι κιρτζαλίοι πέρασαν στη Βλαχία, κατέκαψαν την Κραγιόβχ και τα γύρω χωριά, και σκότωσαν πολλούς ανθρώπους. Και τότε το 'σκασε ο Μιχαήλ-μπέης (Μιχαήλ Βόντα.-Γ.Μ.) στο Μπραστόφ, κι ο μητροπολίτης Ουγγρο-Βλαχίας, κι όλοι οι βογιάροι και οι επίσκοποι της Βλαχίας, γιατί φοβούνταν τους κιρτζαλίους. Κι έτσι έκλεισαν ειρήνη με τον Πασβάνογλου. Και τότε ο Πασβάνογλου έστειλε εκείνον τον Καλλίνικο στο Βουκουρέστι με πενήντα Τούρκους, στον Υψηλάντη-μπέη του Βουκουρεστίου (Κωνσταντίνος Υψηλάντης.- Γ.Μ.) και τον χειροτόνησαν αρχιερέα του Βίντιν με την άδεια του μπέη (αυθέντη - Γ.Μ.). Και μόλις γύρισε στο Βίντιν, τότε κι εγώ μέσα σ'ένα μήνα ζήτησα άδεια να φύγω για την επαρχία μου, ύστερα από τρία ολόκληρα χρόνια. Αλλά στην επαρχία μου βρίσκονταν οι κιρτζαλίοι κι ήταν αδύνατο να πάω εκεί. Και σκέφτηκα να πάω στην Κραγιόβχ, να μείνω εκεί, διότι σαν πολύ να βρέθηκα αυτό το Βίντιν, και περίμενα μόνο την ώρα να φύγω από κει κι όσο γίνεται γρηγορότερα. Κι έζησα στην Κραγιόβχ καμιά εικοσασριά μέρες και μεγάλη τιμή μου έκαμε ο καϊμακάμης (αρμοστής, διοικητής περιοχής.- Γ.Μ.) Κωστάκης Καρατζάς. Κι όταν ζούσα στην Κραγιόβχ, μια μέρα ήρθε η είδηση, ότι έρχονται κιρτζαλίοι. Κι εκείνη τη νύχτα έφυγαν από τη Κραγιόβχ ο καϊμακάμης και οι βογιάρηδες, και οι έμποροι, και οι καλόγεροι και οι παπάδες. Κι απόμεινα μόνος μου στην επισκοπή. Ήθελα να φύγω, κι εγώ αλλά δεν μπόρεσα να βρω κάρο. Και τι φόβο δεν τράβηξα εκεί πέρα. Αλλά δεν ήρθαν. Κι ύστερα γύρισαν όλοι στα σπίτια τους. Κι εγώ, βλέποντας ότι οι κιρτζαλίοι δεν φεύγουν από την επαρχία μου, σηκώθηκα από την Κραγιόβχ και πήγα στο Βουκουρέστι, στα παιδιά μου που

σπούδαζαν επιστήμες στη μπέικη Ακχδημία*. Πήγα και προσκύνησα τον αγιο μητροπολίτη της Ουγγρο-βλαχίας που το ονομά του είναι Δοσίθεος, μεγάλος στα χρόνια, διαβασμένος και σοφός. Με δέχτηκε με καλοσύνη και με πήγε στο μπέη, που δεν ήταν άλλος από το βοεβόδα (διοικητής στρατού περιοχής - Γ.Μ.) Κωνσταντίνο Υψηλάντη, με πήγε σε μερικούς βογιάρους και τους διηγήθηκε πώς έζησα στο Βίντιν τρία χρόνια, τι δυσκολίες και τι λύπες υπέφερα. Και με κάλεσε στη μητρόπολη, και μου έδωσε κελί να ζω μαζί του, και κάθε μέρα συμμετείχα στην τράπεζά του. Και του αφηγήθηκα όλα τα βάσανά μου: πως με πήραν και μου έδωσαν την ενορία τόσο ακριβά-πενήτα πέντε κισέτια. Και πως τέσσερα χρόνια δε μπορούσα να πηγαίνω στην επαρχία μου κι έτσι δε μάζεψα ούτε έναν παρά, και δεν έδωσα δεσποτικό φόρο, κι ούτε ποσοστά γι' αυτά τα λεφτά που έγιναν χρέος πάνω από ογδόντα κισέτια. Η επαρχία μου κατχστράφηκε, χωριά δεν απόμειναν, τα έκαψαν οι κιρτζαλίοι και οι χαϊντούκοι του Πασβάνογλου, οι άνθρωποι σκόρπισαν στη Βλαχία και σε άλλες χώρες, ενώ η Σύνοδος δεν πιστεύει κι απαιτεί το χρέος ως το τελευταίο γρόσι. Κι ότι είναι αδύνατο να τα βγάλω πέρα σ' αυτήν την επαρχία και μ' αυτό το χρέος. Κι εκείνος με λυπήθηκε, και παρακάλεσε το μπέη να αποσπάσει για μένα παραίτηση από τη Σύνοδο, για να είμαι λεύτερος από την επαρχία μου. Κι ο μπέης, ο θεός να του χαρίσει μικροζωία, τον άκουσε κι έστειλε την αίτηση στη Σύνοδο και μου έφερε την παραίτηση. Και λυτρώθηκα από το φόβο κι από εκείνες τις καθημερινές ανάγκες. Έχω όμως μια λύπη, και φοβούμαι το θεό, μπας και με κατκρίνει ο θεός, ότι πήρα στους ώμους μου το ποιμνίο και το παράτησα. Αλλά ελπίζω πάλι στο θεό τον πανεύσπλαχνο, διότι δεν το παράτησα για να βρω την ησυχία μου, αλλά εξαιτίας της μεγάλης ανάγκης και του βρύτατου χρέους, με το οποίο με φόρτωσαν εκείνοι που δεν πίστεψαν ότι σκόρπισε ο κοσμάκης, και προπαντός κατστράφηκε εκείνη η μεριά που βρίσκεται γύρω από το Βίντιν-άντρο των βαρβάρων και των χαϊντούκων.

Γι' αυτό και τώρα μοχθώ μέρα και νύχτα για να γράψω κάμποσα βιβλία στη βουλγάρικη γλώσσα μας, κι αφού είναι αδύνατο να τους πω με το ίδιο το στόμα μου και ν' ακούσουν από μένα τον αμαρτωλό κάποια ωφέ-

* Ανώτερη Αυθεντική Σχολή όπου διδάσκονταν αρχαία ελληνικά, φιλοσοφία, Γαλλικά και άλλα επιστημονικά μαθήματα. Την ίδρυσε ο μεγάλος δραγομάνος Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1636-1708) και την εποχή του Σωφρόνιου την προστάτευε ο μπέης - ανθένης Αλέξανδρος Υψηλάντης (1726-1807). Εδώ σπούδαζαν τα εγγόνια του Σωφρόνιου Στέφαν (Στόικο και Ατανάς (αργότερα Μπογορίδης).)

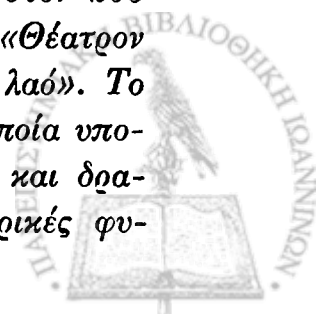

λιμη διδαχή, τουλάχιστο να διαβάσουν τα γραπτά μου και να ωφεληθούν από τούτα. Και για μένα τον ανάξιο ας προσευχηθούν στο θεό, και την αμάθειά μου διορθώνοντας, γι'αυτόν που τόσο κοπίασε, συγγνώμη να αξιώσουν για να μπορέσουμε να σταθούμε κι εμείς στη δεξιά του την ημέρα της φοβερής Απόδωσης. Αμήν! Τούτο επιθυμούμε σε σας επιμελώς, κι εσείς προς αυτόν που κοπίασε, έστε ευμενείς και υγιαίνετε!

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το 1765, χρονιά που χειροτονήθηκε ιερέας, ο Στόικο Βλαντισλάβοφ αντέγραψε ένα από τα κυριότερα κείμενα του βουλγαρικού διαφωτισμού - τη «Σλοβеноβουλγαρική Ιστορία» (1762) του ιερομόναχου Παΐσιου, γεγονός που επανέλαβε και το 1781. Το 1765 αντέγραψε, επίσης, εκκλησιαστικά βιβλία όπως προσευχητάρια, μηνολόγια, τριώδια, ωρολόγια κτλ., ενώ στην εκκλησία έκανε διδαχές στην καθομιλούμενη βουλγαρική γλώσσα και στο σχολείο δίδασκε ανάγνωση και γραφή στους μαθητές του στα Βουλγαρικά και Ελληνικά. Το 1794 και για λίγους μόνο μήνες χειροτονήθηκε ηγούμενος μοναστηριού με το όνομα Σεραφείμ και προς το τέλος της ίδιας χρονιάς τοποθετήθηκε επίσκοπος Βράτσας με το όνομα Σωφρόνιος. Από το 1795 ως το 1803 συντάσσει δυο χειρόγραφες συλλογές, γνωστές με τους τίτλους: «Συλλογή πρώτη του Βίντιν» με διδαχές θρησκευτικού χαρακτήρα, με ομιλίες σε εορτές αγίων, μεταφρασμένες από την αρχαία σλαβική και την ελληνική γλώσσα, και «Συλλογή δεύτερη του Βίντιν» («Ιστορίες και στοχασμοί») που αποτελείται επίσης κυρίως από μεταφράσεις: «Αρχή σοφίας- ο φόβος του Θεού» (από σλαβικά και ελληνικά διδακτικά βιβλία και χειρόγραφες συλλογές διδαχών), «Μυθολογικόν Συντύπου του φιλοσόφου» (ελληνική έκδοση 1744), «Αισώπου μύθοι» (από την έκδοση Ιω. Πατούσα, 1766), «Φιλοσοφικοί στοχασμοί» (αποσπάσματα από το έργο του Αμβροσίου Μαρλιάνο «Πολιτικόν Θέατρον» που είχε μεταφραστεί στην Ελλάδα το 1758). Μερικά από τα διηγήματα-ιστορίες της συλλογής είναι άγνωστο από ποια γλώσσα και έκδοση τα μετέφρασε χωρίς να αποκλείω την περίπτωση να είναι καταγραφή και διασκευή ιστοριών και παραμυθιών που κυκλοφορούσαν προφορικά σε περιοχές των Βαλκανίων ή του ευρύτερου χώρου της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Από το 1803 έως το 1813 ο Σωφρόνιος ζούσε στη Ρουμανία, όπου έγραψε τα σημαντικότερα έργα του: «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» (1805) που στον 19ο αι. γνώρισε δύο εκδόσεις, ενώ στον 20ο τρεις, η τελευταία το 1989, «Κυριακοδρομίον» (έκδοση 1806), «Θέατρον Πολιτικόν» (έκδοση 1809) και «Έκκληση προς το Βουλγάρικο λαό». Το 1812 κυκλοφόρησε έργο με προσωπογραφία του Σωφρόνιου, την οποία υπογράφει ο συγγραφέας με το επίθετο Μπογκορίντη. Έτσι έχουμε έργο και δραστηριότητες που αναδεικνύουν το Σωφρόνιο σε μια από τις κεντρικές φυ-

σιογνωμίες της χώρας του στον τομέα της λογοτεχνικής-απομνημονευματικής (κοσμικής και εκκλησιαστικής) παραγωγής, του φιλοσοφικού, του κοινωνικού και του πολιτικού δοκιμίου, της δημοσιογραφίας και της διπλωματίας. Σε πολλά από τα έργα του κατόρθωσε να συνδυάσει αξίες του αρχαίου ειδωλολατρικού κόσμου με εκείνες της χριστιανικής ορθοδοξίας, θέτοντας στόχο την αριότερη παιδευτική διαδικασία και το φωτισμό της φυλής του. Η προτίμηση που έδειξε ο Σωφρόνιος στη χρησιμοποίηση κειμένων, στα οποία κυριαρχούσαν λογοτεχνικά μέσα και τρόποι έκφρασης για την ευκολότερη, αμεσότερη, αποτελεσματικότερη μετάδοση, τη σταθερότερη αφομοίωση των νέων γνώσεων, μαζί με την πρωτότυπη καλλιτεχνική δημιουργία, οδήγησαν τη βουλγαρική πεζογραφία σε επιτεύξεις, που συγγραφείς άλλων χωρών, (π.χ. της Ελλάδας και της Σερβίας) κατόρθωσαν μερικές δεκαετίες αργότερα. Φυσικό ήταν ο Σωφρόνιος να χρησιμοποιήσει την ελληνική και τη σλαβική παράδοση, αφού το μεταφραστικό έργο του στηρίζεται σε ελληνικές και σλαβικές εκδόσεις (ή χειρόγραφα) του 18ου αι. και παλαιότερων εποχών. Και όπως το απαιτούσε ο αιώνας των Φώτων, οι μεταφραστές δεν περιορίζονταν στην απλή μεταφορά του ξένου κειμένου στην εθνική τους γλώσσα, αλλά οι μεταφράσεις αποτελούσαν ελεύθερη διασκευή, συχνά και συνδημιουργία με στόχο τη μεγαλύτερη δυνατή προσαρμογή τους στις ανάγκες της νέας ιστορικής στιγμής που περνούσε το έθνος αυτό. Δεν είναι τυχαίο πως μεταφράστηκαν κυρίως κείμενα που παρουσίαζαν γενικότερο ενδιαφέρον για πολλούς ταυτόχρονα λαούς: Αισώπων, αρχαίων συγγραφέων με παιδευτικό περιεχόμενο, αλλά δοσμένο σε μορφή αφηγηματικής πεζογραφίας, της Βίβλου, πατέρων της εκκλησίας, συναξαρίων, διδαχών και ιστοριών-διηγήσεων από τη γραπτή και την προφορική παράδοση. Αυτή η επίμονη και επίπονη ενασχόληση, η συνεχής καλλιέργεια του προφορικού (στο σχολείο, στην εκκλησία, σε προσωπικές και ομαδικές συναντήσεις) και του γραπτού λόγου με αντιγραφές, μεταφράσεις-διασκευές, με περισσότερο ή λιγότερο πρωτότυπες αφηγήσεις σε χρονικό διάστημα που πλησιάζει τον μισό αιώνα αποτέλεσαν τις σταθερές βάσεις και την προϋπόθεση για την πραγματοποίηση του άλματος προς το μέλλον των βαλκανικών λογοτεχνιών - στη συγγραφή του έργου ζωής και της σταθερής διάρκειας με τον τίτλο «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου». («Συναξάρι και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» είναι ο τίτλος του κειμένου έργου στην κατά λέξη μετάφρασή του).

Εδώ θα ήθελα να υπογραμμίσω μερικές καθόλου τυχαίες συμπτώσεις στο χώρο των Γραμμάτων. Σύνυπτιση πρώτη: Σε διάστημα λιγότερο από έναν αιώνα (1718-1810) στην Ελλάδα έχουμε τέσσερις εκδόσεις μύθων του Αισώπου, την ελεύθερη διασκευή τους από τον Γάλλο Λα Φονταίν («Επίλεκτοι στιχουργημένοι μύθοι», 1668) και το Ρώσο

Ιβάν Κρυλόφ («Μύθοι» σε στίχους) στην Ευρώπη. Σ ύ μ π τ ω σ η δ ε ύ ρ η: Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος (1680-1730) και ο Σωφρόνιος Βράτσας πέρα από την όποια (μαζί και πολιτική) δραστηριότητά τους γράφουν και δημοσιεύουν εγχειρίδια και συλλογές με αφηγήσεις διδακτικού περιεχομένου, μεταφράζουν το έργο του Αμβρόσιου Μαυλιάνο «Θέατρον Πολιτικόν» και καταλήγουν στη σύνθεση πρωτότυπου έργου λογοτεχνικού χαρακτήρα: του «Φιλοθέου Πάρεργα» ο πρώτος, του «Βίου και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» ο δεύτερος. Οι ομοιότητες προεκτείνονται στη χρησιμοποίηση γλώσσας και ύφους: από την αρχαϊζουσα και την «καθαρεύουσα» έως την καθομιλούμενη της εποχής για τον κάθε τόπο χωριστά. Σ ύ μ π τ ω σ η τ ρ ί τ η, και τελευταία: Ένα από τα άκρως ενδιαφέροντα προβλήματα στην ιστορία και τη θεωρία της λογοτεχνίας συνδέεται με κείμενα που γράφτηκαν χωρίς να δημοσιευτούν αμέσως ή να κοινοποιηθούν και που αν κυκλοφορούσαν η φιλογικη μελέτη θα έκαμε λόγο για άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις στο έργο σύγχρονων και κατοπινότερων συγγραφέων. Σ' αυτού του είδους κείμενα ανήκει το «Χρονικό των Σερρών» του Παπασυναδινού (γράφηκε περίπου το 1645, πρώτη και ολοκληρωμένη έκδοση το 1938), η «Διήγησις για το ρεμπελιό των ποπολάρων...» του Άντζολου Σουμάκη (περίπου 1648, πρώτη έκδοση το 1863), η «Ιστορία Γαλαξιδίου...» του ιερομόναχου Ευθύμιου (1703, πρώτη έκδοση το 1865), ο «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» (1805, πρώτη έκδοση το 1861) κ.ά. Το πρόβλημα έχει πολλές πτυχές. Σε μερικές περιπτώσεις (π.χ. του επίσκοπου Βράτσας) δε μπορούμε να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο της επίδρασης του ανέκδοτου κειμένου στις αντιλήψεις και το έργο άλλων συγγραφέων στοχαστών, εφόσον και όπου μπορούσε να διαβαστεί πριν τη δημοσίευσή του. Μεγαλύτερο, προφανώς, ενδιαφέρον παρουσιάζει το κείμενο που, ενώ αποκλείεται η γνώση της ύπαρξης κι ακόμα περισσότερο - του περιεχομένου του, κάνουν, εν τούτοις, την εμφάνισή τους έργα, που είναι συγγενικά (κυρίως σε επίπεδο οργάνωσης των υλικών τους) προς το ανέκδοτο και άγνωστο. Οι συγγραφείς παρόμοιων έργων «ακούν» κάποιες υπόγειες φωνές, «ξεχωρίζουν» κάποιες ακαθόριστες ακόμα τάσεις που έρχονται μεν από το παρελθόν και μοιάζουν με προφητείες, αλλά που αναπτύσσονται πληρέστερα και αποκτούν υπόσταση μιας παράδοσης μόνο σε μεταγενέστερες εποχές κι έτσι το ανέκδοτο έργο μετατρέπεται σε προδρομικό κάποιων νέων ξεκινήματων. Σ' αυτές τις περιπτώσεις λόγος γίνεται για τυπολογικές συγγένειες όταν παραπλήσιες καταστάσεις και ανάγκες (εθνικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, αισθητικές), περισσότερο ή λιγότερο συγγενικοί στόχοι (ιδεολογικοί, ηθικοί, καλλιτεχνικοί) προκαλούν την εμφάνιση συγγενικών έργων σε διαφορετικές εποχές και ανεξάρτητα του ενός από το άλλο. Αξιολογώντας την πολύπλευρη δραστηριότητα και

την προσφορά του Σωφρόνιου, θεωρούμε τον επίσκοπο Βράτσας τον πρώτο μεγάλο συγγραφέα-στοχαστή και πολιτικό παράγοντα και που αυτός ξεκίνησε μερικές από τις κυριότερες κατευθύνσεις στην εθνική, την πνευματική και πολιτιστική-καλλιτεχνική ζωή της νέας Βουλγαρίας, οι επιτεύξεις του οποίου κατανοούνται πληρέστερα και χρησιμοποιούνται γονιμότερα μόνο με την πάροδο του χρόνου, με την ωρίμανση των αντικειμενικών και υποκειμενικών συνθηκών. Από την άποψη αυτή, αρκετά ενδεικτικό είναι το ζωηρό ενδιαφέρον που δείχνει η φιλολογική έρευνα και η μεταφραστική δραστηριότητα σε Ανατολή και Δύση για το έργο αυτό στα τελευταία χρόνια. Ο «Βίος και πάθη του αμαρτωλού Σωφρόνιου» μεταφράζεται και παρουσιάζεται-σχολιάζεται στην Ελλάδα για πρώτη φορά.

Στην τελευταία σελίδα του Βίου του ο Βράτσας Σωφρόνιος σχεδόν άμεσα δηλώνει το στόχο του πονήματός του: να προκαλέσει τη λύπη, τη συμπόνια και παραπέρα τη συμπαραστάση του μητροπολίτη, ο οποίος, από τη δική του μεριά, θα προχωρούσε στις απαραίτητες ενέργειες, απευθυνόμενος στο μπέη, εκείνος - στο Πατριαρχείο και το τελευταίο θα ικανοποιούσε την αίτηση για κανονική και χωρίς επιπτώσεις (υλικές και ηθικές) παραίτηση. Ο ίδιος - και μάλιστα ο περιορισμένος - στόχος καθορίζει και τη σχετική μονομέρεια της διήγησης, όταν ο συγγραφέας-αφηγητής δίνει όχι μόνο το προβάδισμα, αλλά σχεδόν και την αποκλειστικότητα στην περιγραφή των παθών. Αυτή η επιλογή να παρουσιάσει τον εαυτό του μόνον ως θύμα σε όλα τα επίπεδα του βίου του - σε προσωπικό, σε οικογενειακό, σε κοινωνικό και εκκλησιαστικό - προσδιόρισε και την ανακάλυψη του ύφους του λόγου του: στο βάθος α π ο λ ο γ η τ ι κ ό, αλλά με τη μορφή των α π ο μ ν η μ ο ν ε υ μ ά τ ω ν. Με την απολογία απορρίπτει και καταρρίπτει τις κατηγορίες των επικριτών του, ενώ με τις διηγήσεις, συχνά με το χαρακτήρα αυτοταπείνωσης και αυτοτελέγχου (σύμφωνο με τη συναξαριακή και χρονογραφική παράδοση), προσδίδει στο λόγο του αλληθοφάνεια, μετριοφροσύνη στο κύριο πρόσωπο της αφήγησης, κύρος και «υλική» υπόσταση στη στάση ζωής που τήρησε, συγκροτώντας ένα πειστικό, αρκετά νεωτερικό και συμπαθητικό κείμενο, όταν ο αναγνώστης-ακροατής παρασύρεται από τη φορά της αφήγησης και συμπάσχει μαζί με το Σωφρόνιο, ενώ στη συνέχεια, στο τέλος του έργου δικαιολογεί ηθικά την πορεία και τις τελικές επιλογές του αφηγητή. Ο παμπόνηρος Βαλκάνιος που πέρασε από τα σχολεία της κοσμικής και εκκλησιαστικής ευπρέπειας και δεοντολογίας μετεξελίσσεται συνεχώς από καλός παραμυθάς στον καλύτερο πεζογράφο της εποχής του για τη βουλγαρική λογοτεχνία, ανακαλύπτοντας κατευθύνσεις και δρόμους απ' όπου έπρεπε να περάσουν, και πέρασαν υποχρεωτικά και άλλοι πεζογράφοι των βαλκανικών λογοτεχνιών.

Με τις εξομολογήσεις του στην τελευταία σελίδα του κειμένου ο Σωφρόνιος αποκαλύπτει την πορεία που ακολούθησε ο Βίος ώστε να μετατραπεί από προφορικό σε γραπτό λόγο: στην αρχή αφηγείται τα πάθη του στο Δοσίθεο, ο Δοσίθεος παρουσία του Βούλγαρου ιερωμένου διηγείται σε βογιάρους και άλλους αξιωματούχους του Βουκουρεστίου «πώς έζησα στο Βίντιν τρία χρόνια, τι δυσκολίες και οδύνες πέρασα». «Και μεκάλεσε (ο Δοσίθεος.-Γ.Μ.) στη μητρόπολη και μου έδωσε κελί να ζω μαζί του και κάθε μέρα συμμετείχα στην τράπεζά του. Και του αφηγήθηκα όλα τα βάσανά μου: πώς με πήραν και μου έδωσαν την ενορία τόσο ακριβά - πενήντα κισέτια. Και πώς τέσσερα χρόνια δε μπορούσα να πηγαίνω στην επαρχία μου κι έτσι δε μάζεψα ούτε έναν παρά, και δεν έδωσα δεσποτικό φόρο, κι ούτε ποσοστά γι' αυτά τα λεφτά που έγιναν χρέος πάνω από ογδόντα κισέτια. Η επαρχία μου καταστράφηκε, χωριά δεν απόμειναν, τα έκαψαν οι κιριτζαλίοι και οι χαϊντούκοι του Πασβάνογλου, οι άνθρωποι σκόρπισαν στη Βλαχία και σε άλλες χώρες, ενώ η Σύνοδος δεν πιστεύει κι απαιτεί το χρέος ως το τελευταίο γρόσι. Κι ότι είναι αδύνατο να τα βγάλω πέρα σ' αυτήν την επαρχία και μ' αυτό το χρέος. Κι εκείνος με λυπήθηκε...» Στη συνέχεια, παρουσία του Σωφρόνιου, ο Δοσίθεος τα επαναλαμβάνει, στοχεύοντας στην κοινή ευσπλαχνία και τη συμπαράσταση προς το Σωφρόνιο. Οι διηγήσεις του Βούλγαρου επισκόπου πετυχαίνουν δυο στόχους: α) την απόσπαση της παραίτησης από το πατριαρχείο και β) να αρέσουν στο Δοσίθεο, στον Κ. Υψηλάντη, στους βογιάρους και, κατά πάσα πιθανότητα, σε όσους ακόμα τόλμησε να τις αφηγηθεί. Πότε αρχίζει η γραπτή καταγραφή των προφορικών αφηγήσεων είναι δύσκολο να το καθορίσουμε επακριβώς, αν και αυτό δεν έχει και τόση σημασία. Η ιστορία της λογοτεχνίας μας διδάσκει πως ακόμα και ένας Νικολάι Γκόγκολ αποφασίζει να επιτρέψει σε φίλους και ομοϊδεάτες του τη δημοσίευση ενός από τα δυνατότερα και εκλεκτότερα πεζογραφικά του δημιουργήματα, τη νουβέλα «Ο Μύτος», ύστερα από επίμονη και θερμή παράκλησή τους: «Ο Γκόγκολ - σημειώνει ο Αλεξάντρ Πούσκιν στο περιοδικό «Σοβρεμένικ» το 1836 - για πολύ καιρό δε συμφωνούσε να δώσουμε στη δημοσιότητα ετούτο το ευθυμογράφημα· βρήκαμε όμως σε τούτο το γραπτό τόσον πλούτο από αναπάντεχα, φανταστικά, εύθυμα, πρωτότυπα στοιχεία ώστε τελικά τον πείσαμε να μας επιτρέψει να μοιράσουμε με τον αναγνώστη την αισθητική ικανοποίηση που μας προσέφερε το χειρόγραφο». Εκείνο όμως που έχει σημασία είναι το αναμφισβήτητο γεγονός ότι ο Σωφρόνιος στην τελευταία παράγραφο του Βίου του δηλώνει την πλήρη συνείδηση του συγγραφέα, της πατριωτικής και εθνικής αποστολής του: «Γι' αυτό και μοχλώ τώρα μέρα και νύχτα για να γράψω κάμποσα βιβλία στη βουλγάρικη γλώσσα μας, κι αφού

είναι αδύνατο να τους πω με το ίδιο το στόμα μου και ν' ακούσουν από μένα τον αμαρτωλό κάποια ωφέλιμη κατήχηση, τουλάχιστο να διαβάσουν τα γραπτά μου και να ωφεληθούν από τούτα».

Από το 1807 έως το 1812 ο επίσκοπος Βράτσας Σωφρόνιος καλεί τους συμπατριώτες του να συμμετάσχουν στους αντιτουρκικούς αγώνες, έρχεται σε άμεση επαφή και διεξάγει συνομιλίες για την πορεία του ρωσοτουρκικού πολέμου με τα ανώτατα κλιμάκια της ρωσικής στρατιωτικής διοίκησης στο Βουκουρέστι: με τον επικεφαλής της ρωσικής στρατιάς στη Μολδαβία Μιχελσόν, με τους πρίγκηπες Προξόροφσκι και Μπαγκρατιόν, με τον κόμη Καμένσκι και με τον στρατάρχη Κουτούζοφ. Είναι η περίοδος της μεγαλύτερης εθνεγερτικής και πατριωτικής δραστηριότητας του εβδομηντάχρονου πια συγγραφέα, του θρησκευτικού και εθνικού ηγέτη, δραστηριότητα που τη σταμάτησε μόνον ο θάνατος. Η Βουλγαρία όμως είχε κληρονομήσει τη δύναμη του προσωπικού παραδείγματος και του συγγραφικού έργου του. Και τα δύο μαζί καλλιεργούσαν την εθνική συνείδηση των συμπατριωτών του, προετοιμάζοντάς τους όλο και περισσότερο για την επικείμενη εθνικοαπελευθερωτική επανάσταση.

